

Не пакідайце ж мовы нашай беларускай, каб не ўмёрлі!
ФРАНЦІШАК БАГУШЭВІЧ.

наша СЛОВА.pdf

Пятый год выдання

№ 27 (236) 26 жніўня 2026 г.

35 гадоў незалежнасці Беларусі

35 гадоў таму, 25 жніўня 1991 года, Вярхоўны Совет БССР абвясціў незалежнасць Беларусі.

Як гэта адбывалася?

Хроніка падзеяў 25 жніўня 1991 года.

Раніцай працягваецца надзвычайная сесія Вярхоўнага Савета БССР.

Да трыбуны ідзе сакратар ЦК кампартыі Беларусі Анатоль Малафееў, які мае імідж артадаксальнага камуніста і падтрымаў ГКЧП. Ён не быў дэпутатам ВС БССР, але быў народным дэпутатам СССР.

Дэпутаты Апазіцыі БНФ і Дэмклуба блакуюць трыбуну і фактычна зганяюць з яе Малафеева.

Пасля крыху больш чым паўгадзіннага перапынку Мікалай Дземянцей падае ў адстаўку з пасады старшыні Вярхоўнага Савета БССР. Далей сесію вядзе першы намеснік старшыні Станіслаў Шушкевіч.

Шушкевіч прапаноўвае "з канстытуцыйных пазіцый спакойна правесці сесію і закончыць яе", але дэпутаты БНФ і Дэмклуба выступаюць супраць завяршэння сесіі.

На плошчы перад Домам урада тысячы людзей. Іх галасы далятаюць у фае перад Авальнай залай.

Дэпутаты БНФ ізноў патрабуюць забараніць КПБ-КПСС, а таксама ізноў прагаласаваць за ўключэнне ў парадак дня сесіі пытання аб незалежнасці Беларусі.

Вярхоўны Совет прымае пастанову аб спыненні дзейнасці КПБ-КПСС на тэрыторыі Беларусі (прагаласавалі 212 дэпутатаў пры патрэбных 174).

Да мікрафона падыходзіць Зянон Пазыняк. Ён кажа, што рашэнне аб незалежнасці прыняла Украіна, іншыя рэспублікі, "і калі ў гэтай сітуацыі мы не прымем аднаведнага закона аб дзяржаўнай незалежнасці Беларусі, мы трапім у вельмі дрэннае становішча". Пазыняк гаворыць, што Расія і пры Ельцыне застаецца імперскай, што Ельцын, пагражаючы ўзняць цэны на нафту, займаецца шантажом.

Калі пачынаецца працэдура галасавання, за наданне Дэкларацыі аб дзяржаўным суверэнітэце статусу канстытуцыйнага закона галасуюць 256 дэпутатаў, супраць - 0, устрымаліся - 0.

У 20 гадзін 8 хвілін Станіслаў Шушкевіч віншуе дэпутатаў і жыхароў Беларусі, якая з гэтага моманту зрабілася незалежнай краінай.

Дэпутаты выходзяць на плошчу, дзе перад людзьмі выступае Зянон Пазыняк, а Пётра Садоўскі спявае песню Купалы "Тры дарожанькі".

Гэтаму рашэнню спрыялі глыбокі крызіс Савецкага Саюза, рост нацыянальна-дэмакратычнага руху, палітыка перабудовы і пашырэнне рэспубліканскага суверэнітэту. Важнай прававой асновай стала Дэкларацыя, прынятая 27 ліпеня 1990 года. Яна абвясціла вяршэнства беларускай Канстытуцыі і законаў на тэрыторыі рэспублікі, а таксама самастойнасць у вырашэнні ўнутраных і знешніх пытанняў.

Асаблівае значэнне мелі падзеі жніўня 1991 года. Пасля правалу пугчы Дзяржаўнага камітэта па надзвычайным становішчы ў Маскве стала відавочна, што цэнтральная савецкая ўлада страціла здольнасць кантраляваць сітуацыю. У гэтых умовах пазачарговая сесія Вярхоўнага Савета 25 жніўня прыняла Закон аб наданні Дэкларацыі статусу канстытуцыйнага закона і пастанову аб забеспячэнні палітычнай і эканамічнай самастойнасці БССР.

Практычнае значэнне гэтых рашэнняў было надзвычай важным. Яны замацавалі вяршэнства беларускіх законаў над саюзнымі, стварылі прававы ўмовы для фармавання ўласных дзяржаўных органаў, эканамічнай сістэмы, фінансаў, войска і знешнепалітычных сувязяў. Незалежнасць перастала быць толькі палітычнай ідэяй - яна стала асновай рэальнага дзяржаўнага будаўніцтва.

Паводле СМІ.

Не згубіце святло Духа Святога

21 - 22 жніўня ў Браславе прайшлі штогадовыя ўрачыстасці ў гонар Маці Божай Валадаркі Азёраў. Сёлетні духоўны фэст праходзіў пад дэвізам "Трываць з Марыяй - Славіць Бога - Будаваць Супакой". Каб даверыць Маці Божай свае малітвы і надзеі, у старажытным горадзе на беразе азёр сабраліся вернікі з усіх куткоў Беларусі.

Санктуарый у Браславе - асаблівае месца для кожнага верніка Віцебскай дыяцэзіі. Менавіта тут, у галоўным алтары, знаходзіцца цудатворны абраз Маці Божай Браслаўскай. Паводле падання, гэты абраз з'явіўся на востраве Ліпіна возера Неспіш яшчэ ў XV стагоддзі. Праз яго заступніцтва вернікі атрымліваюць суцэльнае і дапамогу. У 2009 годзе абраз быў урачыста каранаваны папскімі каронамі. Сам жа касцёл Нараджэння Найсвяцейшай Панны Марыі, помнік архітэктуры неараманскага стылю, пабудаваны ў 1824 годзе і перабудаваны ў канцы XIX стагоддзя, стаў санктуарыем у 1999 годзе, а ў 2024 - малой базылікай, адной з чатырох у Беларусі.

Таму ўжо з раніцы 21 жніўня тэрыторыя касцёла напоўнілася асаблівым прадчуваннем свята. Перш за ўсё тут чакалі пілігрымаў. Як паведамілі арганізатары, іх ў гэтым годзе ў Браславе сабралася больш за 180 з розных дыяцэзій і парафій.

Біскуп Віцебскі Алег Буткевіч падзякаваў пілігрымам за тое, што яны пераадолелі шмат кіламетраў у імя веры. Сярод тых, хто прыйшоў пешшу, былі 125 чалавек з Глыбокага і 15 чалавек з Удзела. 30 пілігрымаў прыехалі са Смаргоні і Ліды. Былі і тыя, хто прыехаў на ровары - група пілігрымаў з Мёраў (12 чалавек) і Гудагая (1 чалавек). Іерарх асабліва ўзгадаў пілігрыма з Гудагая, які праехаў на ровары аж 200 кіламетраў, каб пакланіцца Маці Божай.

Першым пунктам святочнай праграмы для ўсіх прысутных быў арганны канцэрт пад кіраўніцтвам дацэнта Уладзіміра Васільевіча Неўдаха, які традыцыйна штогод амаль што за тыдзень перад урачыстасцю прыязджае з Менска ў Браслаў, каб зладзіць легнюю школу касцельнага спеву. Музычнае прывітанне пад небам каля старажытнага касцёла стварыла настрой для галоўнай падзеі гэтага дня - урачыстай святой Імшы, якая распачалася ў 19.00.

Гэтая Эўхарыстыя стала асаблівай: падчас яе 70

кандыдатаў з розных парафій Віцебскай дыяцэзіі прынялі сакрамонт канфірмацыі. Імшу ўзначаліў біскуп Віцебскі Алег Буткевіч. На набажэнстве прысутнічалі Генеральны вікарыі Менска-Магілёўскай архідыяцэзіі біскуп Юрый Касабуцкі і Апостальскі адміністратар для грэка-католікаў Беларусі архімандрыт Сяргей Гаек.

Цэнтральнай кропкай Імшы стала гамілія біскупа Алега Буткевіча, якую ён прысвяціў дзеянню Духа Святога і Яго дарам.

Іерарх пачаў з таго, што канфірмацыя - гэта не кропка, з якой скончыўся нейкі перыяд падобна навучанню ў школе. Святар прыгадаў, што не аднойчы чуў, як учарашнія кандыдаты пасля прыняцця сакрамэнту канфірмацыі казалі: "Ну ўсё, сакрамонт прыняў, можна далей спакойна жыць". Аднак Святое Пісанне паказвае нам, што з прыняццем Духа Святога чалавек толькі распачынае сваё сапраўднае сталае хрысціянскае жыццё.

У сваіх разважаннях біскуп звярнуўся да евангельскіх падзей. Ён нагадаў, як Езус Хрыстус пасля ўваскрасення з'явіўся апосталам са словамі "Прыміце Духа Святога!", перадаўшы ім ўладу прабажэння грахоў.

- Мы просім аб гэтым кожны раз, калі звяртаемся да Бога з малітвай "Ойча наш...", - заўважыў іерарх, нагадаўшы, што прабажэнне бліжняга - гэта ўмова і для ўласнага прабажэння.

Асобна біскуп спыніўся на сямі дарах Духа Святога: мудрасці, розуме, радзе, мужнасці, умеласці, пабожнасці і боязі Божай. "Боязь Божая - гэта не страх, які ёсць прыкметай граху, а павага перад Богам і прызнанне Яго аўтарытэту ў сваім жыцці", - патлумачыў пастыр. Ён заклікаў прысутных не проста атрымаць гэты дар, але дазволіць яму прарасці, як зерню ў глебе.

- Нам варта адкрыць сваё сэрца для дзеяння гэтай ласкі, гэтых дароў, - прамовіў іерарх.

Духоўная праграма першага дня урачыстасцяў прадоўжылася набажэнствамі да глыбокай ночы. Пасля набажэнства Акафіста, які выканалі святары і вернікі Грэка-каталіцкай Царквы, удзельнікі ўрачыстасцяў прайшлі Крыжовым шляхам, а пасля поўначы, ужо 22 жніўня, яны зноў сустрэліся на начной Імшы і па неасветленых

вуліцах Браслава з паходнямі ў руках удзельнічалі у працэсіі з копіяй цудатворнага абраза Валадаркі Азэраў.

Удзень у суботу 22 жніўня, калі ў літургіі Касцёла адзначаецца ўспамін Найсвяцейшай Панны Марыі Кара-левы, у дыяцэзіяльным санктуарыі Маці Божай Валадаркі Азэраў у Браславе прайшло святкаванне другога дня ўрачыстасцей, прысвечаных ушанаванню Марыі ў Яе цудадзейным абразе.

Бліжэй да поўдня распачалася цэнтральная падзея святкавання - урачыстая святая Імша, цэлебраваная на палявым алтары-караблі, дзе сваё пачэснае месца заняла копія цудадзейнага абраза Маці Божай Браслаўскай. Трансляцыю літургіі вёў тэлеканал "Беларусь 3" і "Радыё Марыя Беларусь".

Эўхарыстыю ўзначаліў біскуп Віцебскі Алег Буткевіч. Яе адметнасцю стала прысутнасць на ёй прадстаўніка Папы Льва XVI у Беларусі Апостальскага нунцыя Ін'яцыё Чэфалія. Сярод іерархаў, якія прыбылі ў Браслаў, былі Генеральны вікарыі Менска-Магілёўскай архідыяцэзіі біскуп Юрый Касабуцкі і Апостальскі адміністратар для грэка-католікаў Беларусі архімандрыт Сяргей Гаек. Канцэлебравалі Імшу некалькі дзясяткаў святароў. Асобна вылучаліся ў сваім адмысловым адзенні канонікі Віцебскага катэдральнага капітула. Прысутнасць семінарыстаў, дыяканаў, манаскіх асоб і шматлікіх па мерках нестабільнага надвор'я вернікаў стварала малітоўную супольнасць, якая праз заступніцтва Марыі аддае пашану Богу. На ўрачыстасці прысутнічалі таксама прадстаўнікі мясцовай улады - старшыня Браслаўскага райвыканкама Алена Міхайлаўна Бабінская і старшыня Савета дэпутатаў Ніна Антонаўна Кучынская.

На пачатку Імшы біскуп Буткевіч прывітаў усіх прысутных, асабліва вылучыўшы прадстаўнікоў сродкаў масавай інфармацыі. Ён узгадаў акалічнасць сёлетняга святкавання 35-годдзя адраджэння касцельных структур у Беларусі і абвясціў, што складае эўхарыстычную ахвяру ва ўсіх інтэнцыях удзельнікаў урачыстасці Маці Божай у Браславе.

Сваю гамілію пастыр распачаў ад радкоў, якія сёння ведае кожны жыхар Прыдзвіння, - афіцыйнага гімна браслаўскага санктуарыя:

*"Валадарка азэраў блакітных,
Прад Табой на каленях стаім
І з пакарай уносім малітву:
Паяднай, Маці, з Сынам сваім!"*

Гэты спеў, створаны напрыканцы XX стагоддзя ў працэсе адраджэння пашаны да цудатворнага абраза Браслава, стаў не проста літургічным тэкстам, а сапраўднай душой гэтага святога месца. Тэкст гімна спалучае пяшчотную прыгажосць блакітных браслаўскіх азёр і глыбокі хрысціянскі сэнс пакары і малітвы аб'яднанні з Богам. Дзякуючы гэтым рысам спеў па праву лічыцца духоўным сімвалам для ўсіх вернікаў Віцебскай дыяцэзіі.

Пасля гэтага ўзнёслага і хваляючага моманту да прысутных звярнуўся Апостальскі нунцыя у Беларусі

арцыбіскуп Ін'яцыё Чэфалія. Ён падзякаваў вернікам за іх шматлікую прысутнасць на галоўнай святой Імшы ў санктуарыі і зазначыў, што Марыя "заклікае нас не падавацца страхам цяперашняга часу, няпэўнасцям, што ахопліваюць свет, ранам, якія пазначаюць нашыя сем'і і нашае грамадства". "Не бойся! Не бойся верыць, не бойся спадзявацца, не бойся сведчыць пра Хрыста ў штодзённым жыцці!" - заклікаў іерарх.

Адносячыся да біблейнай падзеі Адвездзінаў Паннай Марыяй святой Альжбеты, прамоўца назваў яе "жэстам, які падкрэслівае місіянерскую прыроду веры", і заклікаў прысутных да "евангельскага дынамізму" - "быць Касцёлам, які крочыць разам, які ўважліва слухае, суправаджае з міласэрнасцю, служыць са шчодрасцю, які (...) адкрываецца для патрэбаў Богага народа". Прадстаўнік Святога Айца заахвоціў удзельнікаў святкавання "берагчы прыгажосць вашай хрысціянскай традыцыі, багатай вернасцю, трываласцю і яркавымі сведчаннямі", але разам з тым клапаціцца "пра тое, каб ваша вера не заставалася толькі звычаем ці толькі спадчынай традыцыі, але каб стала жыццём".

- Беларусь мае патрэбу ў такіх хрысціянах, якія не абмяжоўваюцца толькі назіраннем, але са шчодрасцю прысвячаюць сябе агульнаму дабру, годнасці кожнага чалавека і міру, аб якім мы ўсе молімся, - падкрэсліў ён.

Нунцыя пераказаў прывітанне Папы Льва XIV і яго апостальскае дабраслаўленне і дадаў: "Папа блізка да вас, падтрымлівае вас і моліцца за Касцёл у Беларусі, каб ён і надалей быў знакам надзеі, еднасці і супакою".

Напрыканцы з пастырскім словам да прысутных звярнуўся біскуп Алег Буткевіч. Іерарх адзначыў, што, нягледзячы на несучаснасныя прагнозы, удзельнікаў святая не заліло дажджом, а тое, што не паказалася сонца, ён назваў "урокам пакары і ўдзячнасці" Нябеснага Айца. Словы падзякі, між іншым, пастыр скіраваў да айцоў сальватарыянаў, якія апякуюцца санктуарыем у Браславе, і браслаўскім парафіянам, якія гасцінна прымалі пілігрымаў у сваіх дамах. Запрашаючы на наступны Браслаўскі фэст, ён назваў дату яго правядзення - 20-21 жніўня 2027 года.

Апошняй часткай урачыстай святой Імшы было пантыфікальнае дабраслаўленне, якое ўдзяліў прадстаўнік Папы Льва XIV арцыбіскуп Ін'яцыё Чэфалія.

**Тэкст: Жанна Мецяжс, кс. Павел Эйсмант.
Фота: Ірына Гайдамовіч / Catholic.by.**

У Нябесную Беларусь пайшоў Аляксандр Мілінкевіч

Раніцай 11 жніўня памёр Аляксандр Мілінкевіч, беларускі палітык і навуковец.

Вядомаму беларускаму палітыку і навукоўцу было 79 гадоў. На выбарах 2006 года ён стаў адзіным кандыдатам ад праеўрапейскіх сілаў. Спакойны, інтэлігентны палітычны стыль Мілінкевіча кантраставаў з папулізмам, уласцівым шматлікім постсавецкім палітыкам.

Летась ён цяжка перанёс аперацыю, дактары змагаліся за ягонае жыццё і, былі спадзевы, што ён пайшоў на папраўку. Але смерць не адступіла. Гэта адбылося ў 7:15 раніцы.

Мілінкевіч нарадзіўся 25 ліпеня 1947 года ў Гародні. Паводле адукацыі ён быў фізікам: скончыў фізіка-матэматычны факультэт Гарадзенскага педагагічнага інстытута, пасля аспірантуры працаваў у Інстытуце фізікі Акадэміі навук БССР. У 1976 годзе абараніў кандыдацкую дысертацыю пра механізм генерацыі звышмагутных лазерных імпульсаў.

Яго навуковая кар'ера была звязана таксама з выкладчыцкай працай. Мілінкевіч працаваў у Гарадзенскім універсітэце, выкладаў і загадваў кафедрай Сеціфскага ўніверсітэта ў Алжыры. Стажыраваўся ва ўніверсітэце Манпялле ў Францыі і Каліфарнійскім універсітэце ў ЗША. Быў аўтарам каля 65 навуковых прац і манаграфій.

Аднак шырока вядомым у Беларусі Мілінкевіч стаў не як фізік, а як грамадскі дзеяч і палітык.

У 1990-1996 гадах ён быў намеснікам старшыні Гарадзенскага гарвыканкама, дзе адказваў за адукацыю, культуру, ахову здароўя, моладзь, спорт, СМІ, рэлігію, міжнародныя сувязі і захаванне гістарычнай спадчыны.

Асаблівае месца ў яго дзейнасці займала Гародня.

Мілінкевіч заснаваў і ўзначальваў грамадскую арганізацыю "Ратуша", якая займалася развіццём горада і захаваннем яго гістарычнай спадчыны. Улады ліквідавалі арганізацыю ў 2003 годзе. Самы актыўны ўдзел прыняў у стварэнні Гарадзенскай гарадской арганізацыі ТБМ імя Ф. Скарыны, увесь час падтрымліваў яе дзейнасць.

Мілінкевіч быў таксама краянаўцам. У канцы 1980-х гадоў ён удзельнічаў у пошуках і знайшоў пахаванне апошняга караля Рэчы Паспалітай Станіслава Аўгуста Панятоўскага ў Воўчыне. У Гародні ён арганізаваў рэстаўрацыю старажытнага вежавага гадзінніка на Фарным касцёле.

У 2001 годзе Мілінкевіч быў кіраўніком перадвыбарчага штаба Сямёна Домаша на прэзідэнцкіх выбарах.

Галоўнай палітычнай старонкай яго біяграфіі сталі прэзідэнцкія выбары 2006 года. На Кангрэсе дэмакратычных сіл у кастрычніку 2005 года Мілінкевіча абралі адзіным кандыдатам ад дэмакратычных сіл. Паводле афіцыйных вынікаў, на выбарах ён атрымаў 6% галасоў. У рэальнасці ён сабраў нашмат больш галасоў, таму выбары 2006 года скончыліся першым намётавым мястэчкам і народным перайменаваннем Кастрычніцкай плошчы ў плошчу Каліноўскага.

Гэтым жа імем потым назавуць спецыяльную стыпендыяльную праграму польскага ўрада, якая будзе дапамагаць адлічаным за палітыку беларускім студэнтам працягнуць адукацыю ў Польшчы. Мілінкевіч тады зрабіў шмат не толькі для таго, каб людзі адчулі магчымасць выбару, але ж і не кінуў у бядзе тых, хто пайшоў за ім і паплаціўся за гэта вучобай.

На самай справе Аляксандр Мілінкевіч ніколі не быў "барыкадным палітыкам", хаця менавіта на такі фармат часта ёсць попыт. Ён заняў сваю ўласную нішу інтэлігентнага, дасведчанага і прынцыповага палітыка, чалавека з глыбокім разуменнем Беларусі і яе еўрапейскай будучыні.

Пасля выбараў ён стварыў грамадскі рух "За Свабоду" і да 2016 года быў ягоным кіраўніком - роўна два тэрміны. І гэтым таксама ён задаваў новы палітычны стандарт, адрозніваўся ад многіх постсавецкіх партыйных лідараў.

У 2020-м ён праяўляў асцярожнасць, баяўся, што падзеямі маніпулюе Масква.

Аляксандр Мілінкевіч належаў да пакалення беларускіх інтэлектуалаў, для якіх навука, культура, мясцовае самакіраванне і палітыка былі часткамі грамадскага жыцця. Ён прайшоў шлях ад фізіка і выкладчыка да аднаго з найбольш вядомых прадстаўнікоў беларускай дэмакратычнай апазіцыі.

Аляксандр Мілінкевіч быў чалавекам, які надаваў вельмі вялікае значэнне развіццю польска-беларускіх

адносінаў. Варта падкрэсліць, што Аляксандр Мілінкевіч быў ганаровым сябрам Саюза палякаў на Беларусі. Гэта сапраўды сімвалічна: адзін з найважнейшых беларускіх палітыкаў быў прыняты польскай меншасцю ў Беларусі ў сваю арганізацыю. Аляксандр Мілінкевіч назаўсёды застаецца сімвалам і патронам польска-беларускага братэрства. Ён надаваў гэтаму велізарнае значэнне, заўсёды падкрэсліваў, што Польшча і Беларусь, палякі і беларусы - найбліжэйшыя адзін да аднаго народы, і што гэтая ўзаемная салідарнасць павінна пастаянна намі кіраваць, каб мы ніколі пра яе не забывалі. За гэтую дзейнасць на карысць сяброўства двух народаў, хоць пасмяротна, прэзідэнт Польшчы ўзнагародзіў Аляксандра Мілінкевіча афіцэрскім крыжам "За заслугі перад Польшчай".

25 лістапада 2025 года Аляксандру Мілінкевічу рабілі аперацыю па выдаленні тромба, які закрываў 80% соннай артэрыі. Падчас аперацыі ўтварыўся моцны крывацёк, пасля чаго палітык трапіў у вельмі цяжкі стан ў рэанімацыю. Доктары ўвялі яго ў медыкаментозны сон і ўрэшце здолелі стабілізаваць сітуацыю. Але выздаравецць ён ужо так і не змог.

Аляксандра Мілінкевіча пахавалі ў Варшаве на вайсковых могілках "Павонзкі". Памінальная служба адбылася ў галоўным касцёле Варшавы. Набажэнства гарманічна спалучала польскую і беларускую мовы.

На цырымонію прыйшлі беларускія палітыкі, грамадскія дзеячы і прадстаўнікі грамадзянскай супольнасці. У сваіх прамовах яны згадвалі Мілінкевіча як чалавека, які паказваў прыклад іншай Беларусі - дэмакратычнай, еўрапейскай і свабоднай.

Для многіх прадстаўнікоў маладзейшага пакалення Мілінкевіч быў адным з тых, хто прывёў іх у грамадскую і палітычную дзейнасць. І цяпер задача моладзі працягваць яго справу.

Светлая памяць!

Памерла Алена Таболіч

На 87 годзе жыцця памерла беларуская мовазнаўца і перакладчыца з англійскай мовы на беларускую, кандыдат філалагічных навук, дацэнт Алена Таболіч.

Нарадзілася Алена Таболіч у вёсцы Горна Зэльвенскага раёна 15 красавіка 1940 года. Скончыла Зэльвенскую сярэднюю школу №1, пасля - Менскі інстытут замежных моў. Некаторы час працавала ў школе настаўніцай. У 2000-я гады ў складзе працоўнай групы з сямі мовазнаўцаў удзельнічала ў падрыхтоўцы "Стратэгіі развіцця беларускай мовы ў

XXI стагоддзі" для Таварыства беларускай мовы. У 1989 годзе стала адной са складальнікаў "Англійска-беларуска-рускага слоўніка"; у 1995 годзе - "Кішэннага англійска-беларуска-рускага слоўніка". Выдала кнігі перакладаў "Срэбны дождж" (1999 г.), "Ліхтарык глогу" (2006 г.) і "Ryhor Baradulin. Ksty" (2006 г.). У кнігу "Срэбны дождж" увайшлі пераклады вершаў 29 амерыканскіх і англійскіх паэтаў. У кнігу "Ліхтарык глогу" увайшлі пераклады вершаў амерыканскіх і брытанскіх паэтаў на беларускую мову. Асобны раздзел склалі беларускія вершы ў перакладзе на англійскую, такіх паэтаў, як: Рыгор Барадулін, Данута Бічэль, Ларыса Геніюш, Міхась Скобла і Сяргей Панізьнік.

У 2004 годзе Алена Таболіч стала адной з 4-х укладальніцаў 2-га выдання "Англійска - беларуска-рускага слоўніка", якое падрыхтаваў навукова-метадычны цэнтр "Слоўнік" Менскага дзяржаўнага лінгвістычнага ўніверсітэта. Уклала ў тым слоўніку на 10 000 словаў дадаткі і словы з 8 апошніх літараў англійскага алфавіту ад S да апошняй Z. У дадатках падала спісы геаграфічных назваў, лічэбнікаў, няправільных дзеясловаў, скаротаў, мераў вагі і даўжыні. Таксама вывярала фанетычную транскрыпцыю слоўніка. У 2011 годзе выйшаў зборнік вершаў Сяргея Панізьніка "На ўсе вякі", які змяшчаў аднайменны верш-гашму 1970-х гадоў у перакладзе Алены Таболіч на англійскую.

У 2013 годзе перакладчыца стала адной з укладальніц "Англійска-беларускага слоўніка" на 60 000 словаў (765 старонак). У 2019 годзе пераклала на англійскую фотаальбом Анатоля Кляшчука "Пад небам Беларусі". Друкавалася ў рэспубліканскіх газетах і часопісах.

Светлая памяць!

135 гадоў з дня нараджэння аўтара "Ваяцкага гімна"

Беларускі пісьменнік, паэт, перакладчык, публіцыст, грамадска-палітычны дзеяч Макар Краўцоў (Касцевіч) нарадзіўся 18 жніўня 1891 года ў вёсцы Баброўня пад Скідалем.

Паходзіў з заможнай сялянскай сям'і. Сапраўднае яго поўнае імя - Макар Мацвеевіч Касцевіч. Псеўданім Макара Краўцова стаў данінаю памяці прадзедам, якія жылі з кравецтва, шыючы найлепшыя ў навакольнай акрузе кажухі.

Макара з самага дзяцінства вельмі вабілі кніжкі. Самым адметным у царкоўна-прыходскай школы быў выкладчык спеваў і музыкі, які, караючы вучняў, біў іх па вушах смычком ад скрыпкі. Касцевіч такую пачотку зарабляў нячаста, бо авалодаў скрыпкаю вельмі добра. А мо і наадварот - таму і авалодаў, што часта атрымліваў па вушах ад педагога. Макар скончыў царкоўна-прыходскую школу ў вёсцы Галавачы (Гарадзенскі раён, непадалёк Скідаля), потым у 1910 годзе - Свіслацкую настаўніцкую семінарыю. Нейкі час працаваў у школе. З 1915 года ў час вайны Краўцоў быў у войску, пасля вайскавай вучэльні - на Паўночна-Заходнім фронце.

У лёсавызначальныя для краю гады ён як салдацкі дэлегат бярэ ўдзел у Першым усебеларускім з'ездзе, робіцца сябрам Беларускай партыі сацыялістаў-рэвалюцыянераў, уваходзіць у склад Беларускай вайскавай камісіі, што намагаецца стварыць дзеля абароны БНР нацыянальнае войска. Быў дэлегатом Першага Усебеларускага кангрэсу ў снежні 1917 года. Настаўнічаў у Менску ў 1917-18 гадах. Выкладаў на курсах беларусазнаўства пры Менскай гарадской думе. У 1918 годзе ўступіў у Беларускаю партыю сацыялістаў-рэвалюцыянераў. Удзельнічаў у працы Рады БНР у Менску і Гародні.

Краўцоў заявіў пра сябе як пра здольнага літаратара, якога заахвоціў цёплым словам у друку малады Максім Гарэцкі. У 1919 годзе менская газета "Беларусь" пад назовам "Ваяцкі гімн" публікуе Макараў верш "Мы выйдзем шчыльнымі радамі". Кампазітар Уладзімір Тэраўскі піша да яго музыку, і песня неверагодна хутка набывае велізарную папулярнасць, робячыся гімнам Беларускай Народнай Рэспублікі. Гэты гімн спявалі, ідучы ў бой на бальшавікоў, слухі паўстанцы, у шэрагах якіх ваяваў і сам Краўцоў. У час гэтага вызвольнага паўстання займаўся справамі друку, быў загадчыкам паўстанцкай

друкарні ў Клецку.

Пазней працаваў у Радашковіцкай беларускай гімназіі (1922-23). Жыў у Вільні. Рэдагаваў часопіс "Саха" (1923). З 1927 года актыўна ўдзельнічаў у працы Беларускага навуковага таварыства. З 1916 года друкаваўся ў перыёдыках "Гоман", "Звон", "Беларускае жыццё", "Беларускія ведамасы", "Беларусь", "Наша думка", "Маланка", "Грамадскі Голас", "Беларускае слова", "Сялянская ніва", "Беларуская культура", "Беларускі дзень".

Беларускія пісьменнікі, Макар Краўцоў злева

Карыстаўся таксама псеўданімам Язэп Святазар. Пераклаў на беларускую мову творы Аляксандра Купрына, Міхаіла Лермантава, Генрыка Сянкевіча, Льва Талстога, Мікалая Гоголя, Марка Твена.

Арганізоўваў у родных мясцінах беларускія канцэрты, спектаклі. Арыштоўваўся ўладамі Польшчы за нібыта пракамуністычную агітацыю.

У 1930-ых гадах адышоў ад літаратурнай творчасці. Не мог знайсці працы. Быў сябрам Галоўнай управы Таварыства Беларускай Школы ў 1936-37 гадах. У кастрычніку 1939 года працаваў у рэдакцыі газеты "Віленская праўда". Неўзабаве, арыштаваны бальшавікамі, загінуў у зняволенні ў беластоцкай турме. Найвергадней, закатаваны на допытах.

Пакінуў пасля сябе багатую літаратурную спадчыну, але яго галоўным творам назаўсёды застаецца "Ваяцкі гімн". У сям'і Макара Краўцова гучала толькі беларуская мова. Зоська Верас у лісце да Аляксея Пяткевіча ад 3 красавіка 1972 года адзначала: "...ён (...) быў жанаты з варшавянкаю... Жонка навучылася добра гаварыць па-беларуску і гаварыла мовай мужа доўга і пасля, як ён загінуў".

Месца пахавання невядомае. У Баброўні ў яго гонар і ў гонар Міхася Васілька пастаўлены памятны камень.

Паводле СМІ.

90 гадоў з дня нараджэння Генадзя Бураўкіна

Генадзь Мікалаевіч Бураўкін (28 жніўня 1936, в. Шуляціна, цяпер в. Тродавічы Расонскага раёна Віцебскай вобласці БССР - 30 траўня 2014, Менск) - беларускі паэт, дзяржаўны дзеяч

Нарадзіўся ў сям'і службоўца ільнозавода. Дзяцінства Генадзя прыпала на 2-ю сусветную вайну, калі пачалася вайна яму было пяць гадоў. Бацька - Мікалай Сцяпанавіч - партызаніў, потым перайшоў лінію фронту, ваяваў у дзейнай арміі, цяжка паранены пад Ржэвам. Маці - Феадосія Ягораўна - засталася з дзецьмі.

Генадзь Бураўкін успамінаў:

- Самае страшнае было наперадзе, калі зімой 1943-га года прыйшлі ў вёску карнікі, помсцячы сем'ям партызан і ўсім вясцоўцам. Карнікі выгналі людзей з хат, выстраілі перад кулямётам і доўга трымалі на холадзе. Мы стаялі на ўзгорку трыма радамі: першы рад мужчыны і дзяды, другі - заплаканыя жанчыны з малымі на руках і трэці - мы, каму ішэць - дзесяць - дваццаць гадоў. На нас быў нацэлены кулямёт. Мы чакалі стрэлаў. Плачуць жанчыны, маўчаць дзяды. А стрэлаў усё няма. Пад вечар нас сагналі ў лазню на ўскрайку вёскі. Было цёмна і цесна. Для малых адвялі палок, мы сагрэліся на ім і пачалі валтузню, а маці нашы плакалі і чамусьці пачалі абдымацца. Я тады не ведаў, што дзверы лазні забіты цвікамі, што лазня абкладзена саломай і паліцай пайшлі шукаць бензін. Я тады многае не разумеў. Шчаслівы выпадак выратаваў людзей. Я не памятаю твару таго, хто вызваліў нас. Памятаю толькі, што гэта быў стары немец-салдат. Ён не ўмеў гаварыць па-руску і ўсё махаў рукамі ў бок лесу. Мы ўсе ўцяклі і выратаваліся.

Да восьмага класа Генадзь вучыўся ў Расонскай школе, потым у Полацку, куды пераехалі бацькі. Скончыў сярэдняю школу ў 1954 годзе. Паступіў у Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт на аддзяленне журналістыкі філалагічнага факультэта, скончыў яго ў 1959 годзе. У

1964 годзе ўступіў у КПСС.

Працаваў пачаў у часопісе "Камуніст Беларусі", потым перайшоў на радыё, затым быў загадчыкам аддзела і намеснікам галоўнага рэдактара ў газеце "Літаратура і мастацтва". У 1968-1972 гадах працаваў уласным карэспандэнтам па Беларусі газеты "Правда", у 1972-1973 гадах узначальваў рэдакцыю часопіса "Малодосць". З "Малодосці" перайшоў на пасаду старшыні Дзяржкамтэта БССР па тэлебачанні і радыёвяшчанні (1978-1990). Пасада надала паэту высокі грамадскі і партыйны статус. Генадзь Бураўкін стаў дэпутатам Вярхоўнага Савета БССР (1980-1990) і членам ЦК КПБ (1981-1990). Быў адным з ініцыятараў прыняцця Закона аб мовах. У 1990-1994 гадах быў пастаянным прадстаўніком БССР у ААН. Надзвычайны і Паўнамоцны Амбасадар. У 1994-1995 гадах быў намеснікам міністра культуры і друку БССР. У 1995-2001 гадах працаваў у часопісе "Вожык".

Друкаваўся з 1952 года. Яшчэ ў школе пачаў пісаць вершы, некаторыя з іх апублікавала раённая газета. Творы Генадзя Бураўкіна вылучаюцца маштабнасцю вобразаў, дакладнасцю, прасветленасцю радка, гнуткасцю і мілагучнасцю слова. У зборніках "Майская просінь" (1960), "З любоўю і нянавісцю зямною" (1963), "Дыханне" (1966), "Жніво" (1971), "Выток" (1974), "Варта вернасці" (1978), "Пяшчота" (1985), "Гняздо для птушкі радасці" (1986), "Узмах крыла" (1995) і іншых раскрыў біяграфію пакалення, якое прайшло праз пакуты вайны, аднаўляла разбураны край, змагалася за справядлівасць, кахала. Паэзіі Бураўкіна характэрна арганічная сувязь з роднай зямлёй і гісторыяй, любоў да чалавека, роздум над жыццём, грамадзянскі тэмперамент, высокая духоўнасць, публіцыстычнасць, усведамленне адказнасці за слова. Лірыка яго задушэўная, адкрытая, споведная.

У 1997-1999 гадах быў старшынём ТБМ імя Ф. Скарыны. Пры ім газета "Наша слова" была перададзена ў Ліду, дзе выходзіла з 1997 да канца 2021 года, а цяпер выходзіць, як "Наша слова.pdf".

У 2000 годзе, сумесна з Радзімам Гарэцкім і Рыгорам Барадуліным, ініцыяваў і арганізаваў Усебеларускі з'езд за незалежнасць.

Член Беларускага ПЭН-Цэнтра, Рады беларускай інтэлігенцыі, Савета заснавальнікаў грамадскага навукова-аналітычнага цэнтра "Беларуская перспектыва".

З 2008 года кіраўнік назіральнага савета спадарожнікавага тэлеканала, які вяшчае на беларускай мове.

У цяжкім стане здароўя, за два тыдні да смерці, выказаў сваё галоўнае жаданне - убачыць выданне кнігі сваіх вершаў апошняга часу "Нагаварыцца з зоркамі". Апошняю волю Генадзя Бураўкіна здзейснілі.

Памёр 30 траўня 2014 года. Пахаваны ў Менску на Усходніх могілках.

Паводле СМІ.

Дранікі з вышэйшай адукацыяй

На Гарадзенічыне адкрылі новы культурна-адукацыйны цэнтр "Беларускі дранік"

*Культурна-адукацыйны цэнтр адкрылі ў Воранаўе
22 жніўня ў дзень правядзення бульба-фэсту
"Воранаўскі дранік"*

Чырвоную стужку каля ўваходу ў цэнтр перарэзалі старшыня Гарадзенскага абласнога Савета дэпутатаў Алена Пасюта, старшыня Воранаўскага райвыканкама Аляксандр Часнойць, дырэктар раённага цэнтра культуры Ірына Камінская.

У некалькіх залах можна даведацца пра гісторыю з'яўлення бульбы на беларускай зямлі, атрымаць інфармацыю аб гатунках, якія вырошчваюцца ў гаспадарках раёна, азнаёміцца са шматлікімі рэцэптамі страў з дранай бульбы і жыхарамі Воранаўшчыны, якія захавалі ўнікальныя спосабы гатавання бульбы і данеслі іх да нашага пакалення. І, вядома, пакаштаваць гэтыя беларускія далікатэсы ў дэгустацыйнай зале, якая стылізавана пад сялянскую кухню. Галоўная страва на дэгустацыйным стале, вядома ж, знакамітыя "нацкія дзеруны" - унікальны рэцэпт з вёскі Нача. Яны гатуюцца з бульбы, дранай на вялікай тарцы, да іх дабаўляюцца белыя грыбы, яйкі, смятана і крыху мукі. Абсмажаныя блінцы запякаюцца ў печы ў гаршках у сметанковым соўсе. Як расказала намеснік дырэктара абласнога метадычнага цэнтра

народнай творчасці Наталля Рамановіч, унікальны рэцэпт "нацкіх дзеруноў" па праву стаў складовай часткай дасе, якое перададзена на папярэдні разгляд у камісію ЮНЕСКА для ўнясення ў Спіс сусветнай спадчыны. Таму Воранаўскі раён не выпадкова стаў сталіцай драніка і годна спраўляецца з гэтай місіяй.

- Цэнтр пачне актыўна працаваць з 1 верасня, калі стартуе навучальны год і дзеці да нас пачнуць прыходзіць цэлымі класамі, - расказала Ірына Камінская. - Мы лічым важным вучыць маленькіх жыхароў раёна мясцовым кулінарным традыцыям, каб яны адчувалі сябе часткай многіх пакаленняў беларусаў, якія стагоддзі жылі на гэтай зямлі. Вядома, разлічваецца, што цэнтр стане месцам прыцягнення турыстаў, ён уключаецца ў турыстычныя маршруты. А самай галоўнай задачай лічым захаванне нашых беларускіх народных традыцый, "спадчыны" нашай Воранаўшчыны.

Стравы з дранай бульбы, якія гатуюць у Воранаўскім раёне, унесены ў Спіс нематэрыяльнай культурнай спадчыны Беларусі. А галоўнае ж тое, што яны не сталі проста часткай гісторыі, яны жывуць, з'яўляюцца на кожным стале, карыстаюцца вялікай папулярнасцю ў турыстаў і сталі сапраўдным смачным брэндам нашай Беларусі.

БЕЛТА.
Фота Леаніда Шчаглова.

Станіслаў Суднік

ЯЦВЯЖСКІЯ ЗАМАЛЁЎКІ

За род наш яцвяжскі замоўлю я
слова

Яцвягі

*Мой род прайшоў дарогай цяжкай
І ў той дарозе ўсё згубіў,
Згубіў ён мову, песні, казкі
І імя сам сваё забыў.*

*Ды выжыў нейк і зноўку ўстаў,
І зноў над ім штандары славы,
І станавым хрыбтом ён стаў
Свабоднай новае дзяржавы.*

*Нас адмянілі ўсіх гісторый знаўцы,
А мы жывыя, мы вось тут,
Спяваюць песні зноў дайнаўцы,
Судаваы родны праслаўляюць кут.¹*

Я іх бачу, як сёння, гэтых высокіх, штыўных мужчын-брунетаў сяла Сейлавічы Нясвіжскага раёна: Некрашы, Галоўні, Суднікі, Чарнюкі і многія-многія іншыя. Такія ж жанчыны - brunetкі, высокія, прыгожыя. Гэты тып беларусаў с.п. Уладзімір Караткевіч называў яцвяжскімі гракамі². Яны там у Сейлавічах пра тых яцвягаў нічога не ведалі і не чулі, хоць і ляжаў, і ляжыць у капліцы каля сейлавіцкага касцёла ручнік з яцвяжскім арнамантам. Гэты антрапалагічны тып вельмі ўстойлівы. Хоць у выніку змешаных шлюбавых дзеці часта нараджаюцца светлавалосымі, але пад 16-18 гадоў яны вяртаюцца да вытокаў, і валасы са светлых становяцца, калі не чорнымі, то цёмнакаштанавымі.

Сейлавічы ляжаць на стыку старажытных цывілізацый. За 1-1,5 км на паўднёвы захад ад іх - дрыгавіцкі курганны могілнік 11-13 стагоддзяў, а за 3 км на поўнач стаіць вёска Кунаса, чья назва сугучна імені ўнука ці праўнука таго самага міфічнага Палямона.

Як там фармавалася насельніцтва Сейлавіч - асобнае пытанне, а тут мы толькі сведчым наяўнасць нашчадкаў яцвягаў у наш час, у канкрэтным месцы нашай сучаснай Беларусі.

Яшчэ алзін прыклад. Хлопцы з вёскі Дайнава на Лідчыне ніколі не ўнікалі традыцыйных боёў на забавах і ніколі не ўцякалі. Палягуць усе, але ніводзін не пабяжыць. Таму іх проста стараліся не чапаць без прычыны. Тут ужо не пра знешні выгляд, тут пра манеру паводзін, характэрную для яцвягаў праз вякі.

Адкуль ёсць і пайшлі яцвягі

Для разгляду гэтай тэмы мы возьмем за аснову кнігу "Забытыя народы Еўропы" польскага аўтара Ежы Стрэльчыка³.

ЯЦВЯГІ

Нават назва народа, пра які ідзе гаворка ў гэтым нарысе, з'яўляецца прадметам дыскусій. Невядома, як яны сябе называлі, бо дастатковых доказаў з яцвяжскай мовы не захавалася. У польскай і русінскай мовах, а пазней і ў расейскай, мы часцей за ўсё гаворым пра *яцвягаў*, *ятвягаў*, *ядзвінгаў* або *яцвенгаў*. Гэтая назва ў розных варыянтах упершыню сустракаецца ў русінскіх крыніцах. Іх літоўскія браты часцей за ўсё называлі іх *дэнова*, *дайнова*, *дэйнава*, *дайноўцы*, а цяпер - афіцыйна - *дайнава*. У нямецкай тэрміналогіі яцвягі звычайна вядомыя як *судовы* (*судавіты*)⁴. У сярэднявечных польскіх крыніцах (вядома, лацінамоўных) з'яўляецца іншая назва: *палексіяны* (таксама *палесіты*), якую, верагодна, варта чытаць не як *палешы* ці *падляшы* (як часам думаюць), а хутчэй як *палякшане* (ад ракі Ленк, або Элк). Варта дадаць, што, хутчэй за ўсё, у многіх сярэднявечных крыніцах, аўтары, якіх не былі добра знаёмыя з этнічнымі адносінамі ў такіх аддаленых і малавядомых раёнах, яцвягі хаваюцца пад больш агульнай назвай *прусаў* (*прусы*, *прусіты* і г.д.), і, разам з уласна прусамі, верагодна, таксама пад "вучонай", псеўдастаражытнай назвай *гэтаў*.

¹ Станіслаў Суднік. Каб агеньчык не згас. Вершы, песні, пераклады, эпіграфы. Ліда. ПУП Пружмень". 2026.

² Яцвяжскім граком с.п. Уладзімір Караткевіч назваў с.п. Валерыя Петрыкевіча з Дзятлава, які быў таго ж тыпу. Паводле ўспамінаў самога В. Петрыкевіча.

³ Jerzy Strzelczyk. Zapomniane narody Europy. Wydawnictwo Poznańskie. 2015. Выданне другое, папраўленае і дапоўненае.

⁴ Цяпер афіцыйна - судава, судаваы. Немцы сутыкнуліся найперш з яцвяжскім племенем заходніх судаваў і перанеслі іхнюю назву на ўвесь яцвяжскі этнас. С.С.

Неадназначнасць і шматзначнасць тэрміналогіі абцяжарваюць магчымасць даць дакладную назву, але гэта зразумела. Не ўдаючыся ў тлумачэнне паходжання (этымалогіі) гэтых і іншых этнічных назваў, звязаных з яцвягамі, варта адзначыць, што некаторыя са згаданых насамрэч абазначалі толькі асобныя фракцыі, складовыя часткі яцвягаў і пашыраліся іх суседзямі, як гэта часта бывала ў іншых раёнах, па прынцыпе *pars pro toto*, на цэлае.

Паселішчы яцвягаў, хоць і з'яўляліся па сутнасці нязменнымі на працягу ўсяго перыяду іх гістарычна засведчанага існавання, вядомыя толькі прыблізна 3-за адзначанага вышэй недахопу крыніц і недастатковай археалагічнай даследаванасці тэрыторыі. Широка кажучы: яны займалі паўночна-ўсходнюю ўскраіну цяперашняй Польшчы і сумежныя тэрыторыі Літвы і Беларусі, прыкладна - тэрыторыю *"Сувальскага Паазер'я з групай вігерскіх азёр як цэнтральнай часткай усёй тэрыторыі, г.зн. ад Нёмана на ўсходзе да Ленга на захадзе і ад ніжняй Шашуны на поўначы да Бебжы (Бабра) на поўдні"* (А. Гейштар).

Кім былі яцвягі? Гэтая праблема ўжо цікавіла некаторых сярэднявечных і рэнесансных аўтараў. У 16-17 стагоддзях была высунута, напрыклад, ідэя аб тоеснасці з вядомымі са старажытных часоў *языгамі* - адгалінаваннем іранамовных аланаў (сарматаў), якія, верагодна, у 1-м стагоддзі нашай эры пасяліліся паміж Дунаем і Цісай. Польскі гісторык Марцін Кромер, які быў першым ці адным з першых навукоўцаў, хто прыняў гэтую думку, напэўна, быў прываблены пэўным падабенствам племянных назваў: *языгі* - *яцвягі* і тым, што старажытныя *языгі* раптоўна і даволі таямнічым чынам знікаюць са старонак гісторыі напрыканцы антычнасці; ён выказаў здагадку, што яны эмігравалі або былі выцесненыя з Паноніі (гунамі?) і пайшлі *"глыбей у Сарматыю"*. Вядома, у наш час у такія тэорыі ўжо ніхто не верыць. Цікава, што яе прыхільнікамі былі яшчэ ў канцы XVIII стагоддзя стваральнік "навукавай" польскай гістарыяграфіі - біскуп Адам Нарушэвіч, а ў XIX стагоддзі - выдатны вучоны і стваральнік навукі аб славянскіх старажытнасцях - Павел Юзаф Шафарык⁵. Думка пра тое, што яцвягі былі нашчадкамі старажытных *языгаў*, каштавала роўна столькі ж, колькі атаясамленне мазаўшанаў з яшчэ больш старажытнымі масагетамі (таксама ў гэтым выпадку можна было ўпарта ўпіраць на падабенства назваў). Вынаходлівасць і інтэлектуальная бесклапотнасць некаторых эрудзіраваных людзей эпохі гуманізму не мела межаў. Адзін з іх, Эразм Стэла (пам. 1521), верагодна, прыдумаў, а некаторыя пазнейшыя людзі, падобныя да яго (таксама ў Польшчы), ахвотна падхапілі гісторыю пра Відавута, першага правіцеля Прусіі ў рымскія часы, і пра яго сыноў, ад якіх павінны былі паходзіць

асобныя прускія землі і народы. Відаць, сярод іх быў і Судо - эпонім Судаўі і судаваў.

Адно можна сказаць дакладна: яцвягі належалі да вялікай групы народаў, якія размаўлялі на балтыйскіх мовах. Тэрміны "балтыйскія мовы" (некаторыя навукоўцы настойваюць на форме "балтыцкія", што, аднак, сведчыць толькі пра чыста геаграфічнае месцазнаходжанне), і "балты" - гэта не гістарычныя паняцці, а катэгорыі сучаснай навукі, якія класіфікуюць і ўпарадкоўваюць старажытныя моўныя і этнічныя адносіны. Такім чынам, балты з'яўляюцца асобнай моўнай групай у межах так званай індаеўрапейскай сям'і, побач з такімі групамі, як славяне, германцы, кельты, ілірыйцы, фракійцы і іншыя. Нягледзячы на тое, што пераважная большасць лінгвістаў лічыць, што сярод індаеўрапейскіх моў балтыйскія мовы найбольш блізкія да славянскіх (што нават ляжыць у аснове тэорыі існавання так званай балта-славянскай супольнасці, якая папярэднічала падзелу балтыйскіх і славянскіх народаў), у гістарычныя часы моўныя адрозненні паміж балтамі і славянамі былі ўжо настолькі значнымі, што пра ўзаемаразуменне не магло быць і гаворкі. "Балтыйская" тэрміналогія, вядома, была прыдуманая ў сувязі з назвай Балтыйскага мора. Сапраўды, найбольш агульнай характарыстыкай большасці балтыйскіх народаў было іх размяшчэнне на паўднёва-ўсходнім узбярэжжы Балтыкі. Аднак тут трэба адзначыць важны момант: тэрыторыя, заселеная народамі, якія размаўлялі на балтыйскіх мовах, г.зн. балтамі, была ў больш далёкім мінулым, у так званую перадгісторыю, значна больш шырокай, чым пазней, у "гістарычныя" часы, і ні ў якім разе не абмяжоўвалася балтыйскай зонай. Лінгвісты, якія могуць найбольш сказаць па гэтых пытаннях, сцвярджаюць, што балтыйскія мовы займалі значныя тэрыторыі Усходняй Еўропы прыкладна на пачатку нашай эры і пазней; аднак пазней іх арэал зведаў доўгатэрміновае скарачэнне, у першую чаргу на карысць славян, якія паступова выцяснялі балтаў з іх паселішчаў. Аднак, паколькі, як мы ўбачым, знаходжанне балтаў на Балтыйскім моры мае шановны, бо старажытны, радавод, незалежна ад пытання аб тым, дзе маглі знаходзіцца самыя раннія балцкія паселішчы (іншае важнае пытанне, але не з пункту гледжання тэмы гэтага нарыса), трэба меркаваць аб іх раннім знаходжанні ў пазнейшых гістарычна засведчаных балцкіх паселішчах. Такім чынам, трэба меркаваць, што "гістарычныя правы" балтаў значна больш аддаленыя ў часе, чым, напрыклад, славян, бо, як мы ўжо ведаем, апошнія, несумненна, пацвярджаюцца ў крыніцах толькі ў VI стагоддзі н. э.⁶, што азначае, што балты бесперапынна засялялі балцкія паселішчы прынамсі з пачатку нашай эры, а верагодна, і значна даўжэй.

У межах балтыйскіх моў лінгвісты вылучаюць дзве асноўныя групы: усходнюю і заходнюю. Да ўсходніх

⁵ Pawel Jozef Szafarzyk.

⁶ Рэальна славяне знаходзяцца ў Еўропе з 6 ст. да н.э., але патрэбны быў доўгі час, каб з палескіх пушчаў і балотаў выйшлі на гістарычную арэну. С.С.

балтаў адносяцца летувісы, латышы і невядомыя, верагодна, рэліктавыя групы балтаў, якія пацверджаны ў крыніцах або ўстаноўлены на аснове назваў, пакінутых у славянізаваных раёнах, асабліва ў ваколіцах Гжайска (Гжацка) і Мажайска⁷. Летувіская⁸ і латышская мовы паспяхова перажылі ўсе нягоды і, як вядома, цяпер з'яўляюцца дзяржаўнымі мовамі Летуві і Латвіі. Мовы заходніх балтаў вымерлі ў розны час, таму мы ведаем іх толькі са старажытных запісаў. Да іх адносяцца мовы старажытных прусаў і ўласна яцвягаў. Паміж Відаваў і Нёманам яшчэ існавалі надбалтыйскія куршы, якія пазней, як мяркуецца, зніклі сярод латышоў і мову якіх часам разглядаюць як прамежкавую паміж заходне- і ўсходнебалцкімі. З заходнебалцкіх моваў найбольш вядомая пруская, бо захавалася шмат помнікаў пісьменства на ёй XV-XVI стст. У дачыненні да яцвяжскай мовы такіх запісаў няма, ад яе засталася толькі некалькі дзясяткаў асабістых імёнаў, якія згадваюцца ў іншых моўных крыніцах, хоць цяжкіх для дакладнай перадачы, але значна большая колькасць геаграфічных назваў, зафіксаваных у крыніцах, а таксама захаваныя ў "жывым выглядзе", у полі.

Пётр з Дусбурга, які напісаў у першай палове XIV стагоддзя гісторыю Тэўтонскага ордэна, і якому мы абавязаны базавымі ведамі аб апошнім этапе незалежнага існавання прусаў і яцвягаў, згадваў Судовію як адну, 9-ю, з 11 пералічаных ім прускіх зямель, побач з землямі Хелмінскай і Любаўскай*, Памязаніяй, Пагязаніяй, Варміяй, Натангіяй; Самбіяй, Надравіяй, Скаловіяй, Галіндыяй і Барсіяй, прыпісваючы кожнай з гэтых краін (акрамя першай) асобны народ, з назвай, адпаведнай назве краіны. Пішучы далей пра ўзброеныя сілы, якія знаходзяцца ў распараджэнні кожнага з гэтых народаў, ён адзначае: "Шляхетныя судовы пераўзыходзяць астатніх не толькі высакароднасцю звычаяў, але таксама багаццем і моцай. У іх 6000 кавалерыі і амаль незлічоная колькасць іншых [пешых] воінаў", што азначае, што яны перавышаюць на адну траціну па колькасці конскіх сіл "багатую і густанаселеную Самбію", якая, як мы ведаліся, магла выставіць 4000 вершнікаў і 40 000 пешых.

Вялікі польскі гістарыёграф XV стагоддзя Ян Длугаш неаднаразова згадвае яцвягаў у сваёй "Гісторыі Польшчы", відавочна лічачы іх асобным народам, хоць і роднасным іншым балтыйскім народам, пра што

сведчыць інфармацыя, знойдзеная ў 1112 годзе:

"Яцвягі па нацыянальнасці, мове, рытуалах, рэлігіі і звычаях былі вельмі падобныя да літвінаў, прусаў і жмудзінаў. Яны таксама практыкавалі ідала-наклонства. Іх галоўнымі горадамі і сталіцай быў замак і горад Драгічын".

Спакон веку балцкія народы мяжавалі з угра-фінамі на поўначы і паўночным усходзе. Іх блізкасць на іншых межах цяжка вызначыць у этнічных тэрмінах для больш ранніх перыядаў і залежыць ад вызначэння этнічнага складу пазнейшых польскіх зямель. Пачынаючы з ранняга Сярэднявечча, "галоўным" суседам балты сталі славянскія народы і іх дзяржавы, а ў Высокім Сярэднявеччы (XIII стагоддзе) з'явіўся яшчэ адзін сусед - немцы. Гэтая апошняя суседняя краіна аказалася асабліва злавеснай з цягам стагоддзяў, асабліва для прускіх і латышскіх народаў.

II

Даволі бясспрэчна, што першая відавочная згадка пра балтыйскія народы з'яўляецца ў працы "Германія" рымскага гістарыёграфа Тацыта ў канцы I стагоддзя н. э. Яны вядомыя там як аісты (Esti)**. Тацыт уключае іх у лік немцаў, але паняцце "Германія" ў гэтага аўтара, як мы ўжо ведаем з раздзелаў пра венетаў і свебаў, настолькі шырокае, што нічога не кажа пра рэальны этнічны характар яе жыхароў. Фрагмент, які тычыцца эстыяў, нават для Тацыта даволі шырокі, але ў асноўным ён тычыцца бурштыну, які здабываўся на іх узбярэжжы - сыравіны, якая вельмі цанілася і шукалася ў Рыме. Паводле Тацыта, эстыі маюць звычкі і адзёныя свебаў***, але мова больш падобная да брытанскай****. Яны пакланяюцца маці багоў. Як сімвал сваёй веры яны носяць выявы дзікоў; гэта, замяняючы зброю і любую іншую абарону, абараняе паклонніка багіні нават сярод ворагаў. Яны рэдка выкарыстоўваюць жалеза, часцей дубіны. Яны пакутуюць з вырошчваннем збожжжа і іншых зямельных прадуктаў больш цяжкім, чым можна было б чакаць. пасля звычайнай германскай ляноты. Але яны таксама шукаюць у моры, і адзіныя сярод усіх германцаў збіраюць бурштын на мелях і на саміх берагах, якія яны самі называюць "глесум". (пер. С. Хамер.)

⁷ Тут трэба выдзяляць паўднёва-ўсходнюю групу, якую складалі дайнава, нальшчаны, уласна літва Міндоўга. Сюды ж, напэўна, трэба аднесці зямгалаў і латгалаў. С.С.

⁸ Тут лепш было б ужываць тэрмін *жамойцкая*, або, як звычайна казалі нашы продкі, *жмудская*. С.С.

* У гэтым выпадку інфармацыя Пятра з Дусбурга ўводзіць у зман, бо гэтыя землі былі заселены не прусамі, а палякамі. Аднак летапісец разумее пад "Прусіяй" усе землі, падпарадкаваныя крыжацкаму ордэну.

** Толькі ў Сярэднявеччы гэтая назва была перанесена на жыхароў сучаснай Эстоніі, якія ўжо не належалі да балтаў, а да ўгра-фінаў.

*** Паняцце свебаў - фундаментальна германскага народа або народаў - было вельмі неадназначным у старажытныя часы; Тацыт яшчэ больш ускладніў яго, выкарыстоўваючы ў геаграфічным, а не чыста этнічным сэнсе.

*** Нягледзячы на бездапаможнасць вялікага гісторыка ў лінгвістычных пытаннях, падкрэсліванне адметнасці эстыйскай мовы ад "свебскай" без пытанняў заслугоўвае ўвагі.

Нам яшчэ далёка, строга кажучы - амаль цэлае тысячагоддзе - да яцвягаў, але згадка Тацыта пра эстыяў варта ўвагі, па-першае, таму што гэта першая выдавочная згадка балцкіх народаў; па-другое, таму што яна, верагодна, тычыцца заходніх балтаў, пазней вядомых як прусы; і па-трэцяе, таму што яцвягі былі альбо адной з прускіх фракцый, альбо асобным народам, але цесна звязанымі з прусамі, непасрэдна суседнічаючымі з імі і часцей за ўсё падзяляючы з імі агульны лёс.

Мы абавязаны александрыйскаму географу Пталамею (II стагоддзе) неацэннай, хоць і супярэчлівай інфармацыяй, якую, хутчэй за ўсё, можна звязваць з прускімі народамі, а магчыма, нават з прамымі продкамі пазнейшых яцвягаў. У сваім шырокім трактаце, які, паводле яго ўласнага сцвярджэння і меркавання навукоўцаў, быў задуманы як каментарый да страчанай прамой карты ўсяго вядомага старажытнага свету, ён таксама апісаў, наколькі мог, раёны Цэнтральнай і Усходняй Еўропы. На яго думку, рака Вісла ўтварала мяжу паміж двума вялікімі "правінцыямі": Вялікай Германіяй і Еўрапейскай Сарматай. Пэралічваючы, як ён заяўляе, "меншыя" народы, якія насялялі Еўрапейскую Сармату, і пачынаючы з самай заходняй (і таму, так бы мовіць, непасрэдна на ўсход ад Віслы) іх першай мерыдыянальнай паслядоўнасці (катэны), ён спачатку згадвае гітонаў (готаў) "каля ракі Вісла, ніжэй за венетаў". "Ніжэй" азначае, па словах Пталамея, на поўдзень. Першая катэна праходзіць далей на поўдзень і не павінна нас тут цікавіць, але адразу пасля яе пералічэння Пталамей сцвярджае:

"Далей на ўсход ад згаданых, ніжэй за венетаў, жывуць галіндыяне, судзіны [і ставаны, аж да аланаў]".

Амаль усеагульна прызнаецца, што галіндыяне і судзіны Пталамея адпавядаюць прускім галіндыянам і судавам, або яцвягам, вядомым з сярэднявечных крыніц. Калі гэта сапраўды так, то гэтыя два балцкія плямёны былі б адзінымі з пазнейшых польскіх зямель, якія могуць пахваліцца адносна пэўным старажытным радаводам. Наша задача - прасачыць лёс яцвягаў; гісторыя іх значна больш вядомых суседзяў і сваякоў - прусаў - не мае, строга кажучы, дачыненне да тэмы. Аднак мы не можам цалкам ігнараваць іх з-за іх блізкага сваяцтва і падобнага гістарычнага развіцця, а таксама з-за таго, што прынамсі частка крыніц інфармацыі, якая тычыцца прусаў, асабліва ў перыяд, калі яцвягі былі яшчэ ў значнай ступені невядомыя, па ўсёй верагоднасці можа быць ужыта і да апошніх. Таму, пакідаючы ў баку менш важныя крыніцы, варта згадаць хаця б старажытнаанглійскі дадатак (інтэрпаляцыю) канца IX стагоддзя, уведзены англійскім каралём Альфрэдам Вялікім (871-899) або па яго ініцыятыве да яго перакладу познеантычнага (V стагоддзе) апісання свету (хараграфіі) Паўла Арозія. Інтэрпаляцыя,

заснаваная, як сцвярджае аўтар, на апісанні смелага марак Вульфстана, уключае ў т.л.:

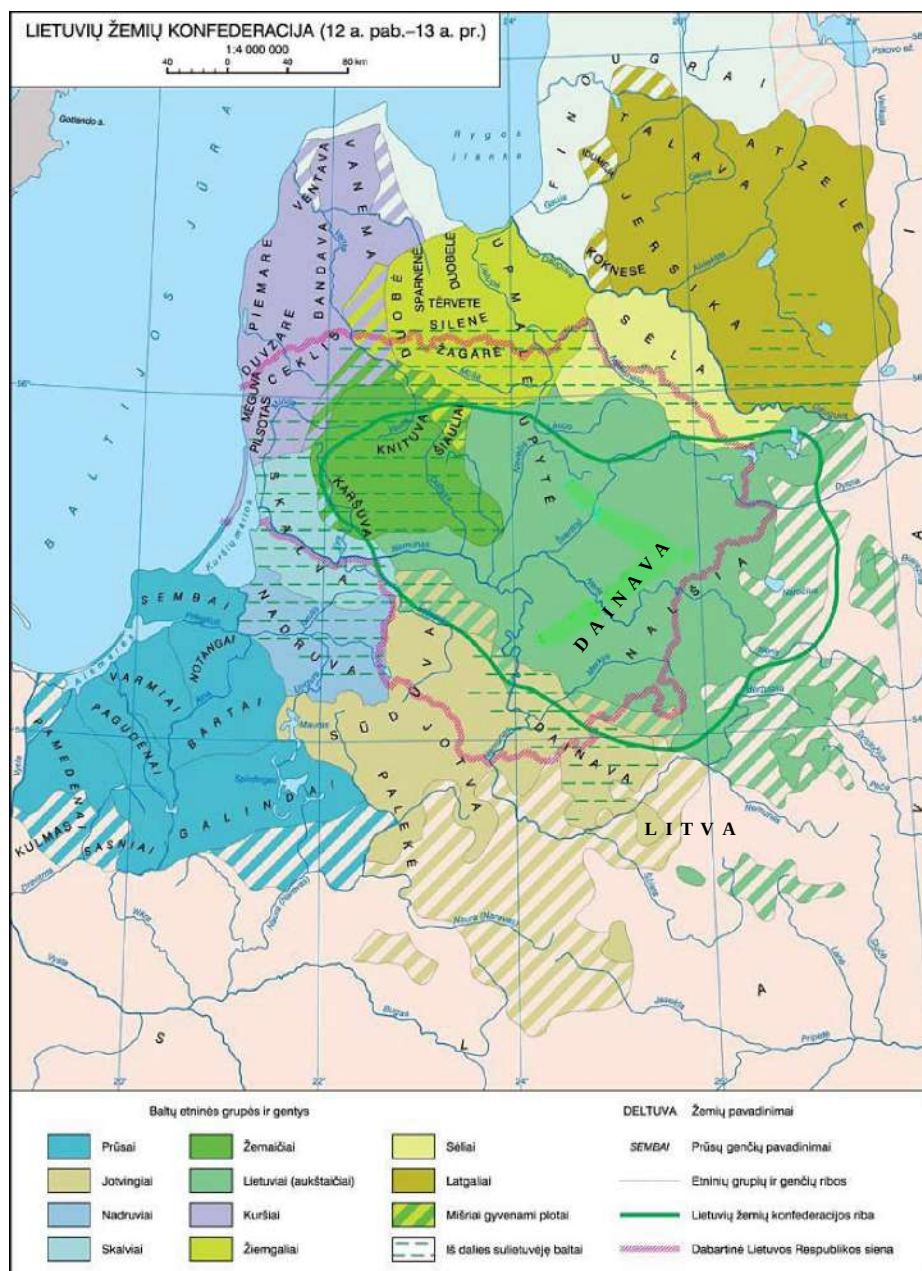
Вульфстан расказваў, як ён падарожнічаў з Хедэ [дацкі порт Шлезвіг-Хедэбы ля падножжя Ютландскага паўвострава], што ён прыбыў у Трусю за сем дзён і начэй... Славянскія землі былі ў яго справа... А ў нас былі славянскія землі справа аж да вусця Віслы. Гэтая Вісла - вялікая рака, і такім чынам аддзяляе Вітланд ад зямлі славян. Вітланд належыць эстыям. І гэтая Вісла цячэ з зямлі славян, упадае ў Эстыйскі заліў, і гэты Эстыйскі заліў мае шырынню не менш за пятнаццаць міль. З усходу рака Льфінг упадае ў Эстыйскі заліў з возера, на беразе якога стаіць Трусю... Зямля эстыяў вельмі вялікая, і там шмат гарадоў, і ў кожным горадзе ёсць кароль. І там вялікая колькасць мёду і рыбы. І кароль, і магнаты п'юць кабылінае малако, а бедныя і нявольнікі п'юць медавуху. Паміж імі там шмат войнаў (пер. Г. Лабуда).

Далей ідзе больш доўгая і цікавая дыскусія адносна пахавальных звычаяў эстыяў (спальванне целаў), якую мы тут апусцім.

Сама назва "прусы" з'явілася нават некалькі раней, у ананімным помніку, вядомым усім даследчыкам гісторыі Цэнтральнай і Усходняй Еўропы (як я ўжо згадаў, верагодна, напісаным у першай палове IX стагоддзя), часцей за ўсё згадваным у навуцы як "Баварскі географ" - насамрэч гэта нататка, якая апісвае "грады і землі на паўночным баку Дуная". У другой частцы запіскі, якая, на жаль, змяшчае шмат загадак, двухсэнсоўнасцей і, магчыма, непаразуменняў, пасля назваў Прысані і Велунзані, якія часцей за ўсё атаясамліваюцца з паморскімі Пырычанамі і Валініянамі, мы чытаем: "Брузі [маюць] у сваёй акрузе больш, чым ад Анісы да Рэйна". Хоць у гэтым выпадку "Географ" быў скупы на канкрэтныя лічбы, складаная і адсутная ў іншых выпадках фраза "ад ракі Энс да Рэйна" выклікае павагу да памераў тэрыторыі і ўскосна да значнасці гэтых брузі - прусаў. Дадзеныя "Баварскага географа" знаходзяць пэўнае пацверджанне ў другой палове X стагоддзя, калі тэрмін "прусы" зноў з'яўляецца ў крыху скажонай форме ў арабскім тэксе. Ён утрымліваецца ў апісанні Ібрагіма ібн Якуба, яўрэйскага дыпламата і падарожніка на службе ў халіфа Кардавы (у Іспаніі), які таксама, як усе, напэўна, ведаюць, з'яўляецца адной з першых і галоўных крыніц адносна Палянскай дзяржавы Мешка I. Ібрагім, верагодна, атрымаў інфармацыю пра Палянцкую дзяржаву і яе суседзяў падчас свайго знаходжання пры двары імператара Атона I ў Магдэбургу.

З Мешкам мяжуе на ўсходзе Русь, а на поўначы Бурас. Паселішчы бурасаў ляжаць на беразе акіяна [Балтыйскага мора]. У іх адметная мова, яны не ведаюць моў сваіх суседзяў. Яны вядомыя сваёй адвагай. Калі войска сустракае іх, ніхто з іх не марудзіць, накуль да*

* Транскрыпцыя імёнаў і прозвішчаў з арабскай мовы, у якой адсутнічаюць галосныя, складаная. З-за друкарскіх цяжкасцей я апускаю сістэму дыякрытычных знакаў, прымаючы, версію выдаўца Т. Кавальскага як праўдападобную.

Размяшчэнне яцвяжскіх плямёнаў

іх далучыцца яго таварыш, а наступае, не зважаючы ні на каго, і сечэ мячом, пакуль не будзе забіты. Русы перасякаюць (і атакуюць) іх на караблях з захаду. На захад ад Буруса (ляжыць) Горад жанчын.

Бліжэй да канца X стагоддзя прусы (пруцы і інш.) і іх краіна згадваюцца ў крыніцах у сувязі з місіяй святога Войцеха/Адальберта, які прыняў пакутніцкую смерць у іх краіне 23 красавіка 997 года. Гэта непасрэдна прывяло іх у поле зроку лацінамоўнай Еўропы. Кантэкст падзей таксама сведчыць аб тым, што іх землі таксама трапілі пад поле зроку Палянскай дзяржавы, якая падчас уладарання Баляслава I Храбрага (992-1025) значна выйшла за польскія этнічныя межы. Праз некалькі гадоў, у сувязі з

місіянерскай дзейнасцю святога Бруна з Кверфурта, і ў прыватнасці з яго пакутніцкай смерцю, з'яўляецца вестка пра тое, што гэта пакутніцкая смерць адбылася (у 1009 годзе), як запісвае летапісец Цітмар з Мерзебурга, недзе на мяжы Прусіі і Русі. Іншая сучасная крыніца, "Аналы Кведлінбурга" (Annales Quedlinburgenses), вызначае месца пакутніцкай смерці Бруна як памежжа Русі і Літвы. Нягледзячы на тое, што назва яцвягаў не згадваецца ў сувязі са смерцю святога Бруна, такія абазначэнні месцазнаходжання, відаць, сведчаць аб тым, што яго місія была накіравана менавіта на зямлю яцвягаў і што яны былі адказныя за смерць місіянера. Насамрэч, назва *яцвягі* была зафіксавана раней, але ў русінскай крыніцы. Гэтая інфармацыя змяшчаецца ў найстарэйшым русінскім летапісе, які традыцыйна адносяцца да так званай "Аповесці мінулых гадоў" Нестара, у 6491 годзе ад стварэння свету, або 983 годзе хрысціянскай эры: "Уладзімір пайшоў супраць яцвягаў, і перамог яцвягаў, і ўзяў іх зямлю" - гэта самая ранняя згадка, якая непасрэдна тычыцца гэтага народа, хоць яна, вядома, змяшчаецца ў крыніцы, якая набыла канчатковую форму толькі ў XII стагоддзі.

Такім чынам на першым этапе мы не высветлілі, "адкуль ёсць і пайшлі яцвягі", але атрымалі наступную інфармацыю:

- 1-м стагоддзі н.э. Тацыйт зафіксаваў у Прыбалтыцы мову падобную на брытскую (адна з кельцкіх);
- у 2-м стагоддзі н.э. Пталамей зафіксаваў племя судаваў у Прыбалтыцы;
- ёсць версія ўзнікнення назвы *яцвягі* ад назвы сармацкага племені *языгі*, якая сучаснымі навукоўцамі не прызнаецца;
- ёсць інфармацыя пра ўжыванне кабылінага малака ў Прыбалтыцы ў канцы IX стагоддзя;
- ёсць прыблізнае размяшчэнне пакуль прызнаных яцвяжскіх плямён.

(Працяг у наступным нумары.)

Станіслаў Суднік

БЕЛАРУСКАЯ МЕТАЛІНГВІСТЫКА

Колеры, афарбоўкі і масці ў Лідзе і ў астатняй Беларусі

(Працяг. Пачатак у папярэдніх нумарах.)

Афарбоўкі і масці жывёлаў

Пароды сабак

Тувінская аўчарка
Не прызнана МКФ, Расія

Тыбецкі спаніель
9 - Дэкаратыўныя і сабакі-
кампаньёны, Тыбет

Тэдзі Рузвельт тэр'ер
Не прызнана МКФ, США

Турэцкі акбаш
Не прызнана МКФ, Турцыя

Тыбецкі тэр'ер
9 - Дэкаратыўныя і сабакі-
кампаньёны, Тыбет (Кітай)

Тэнтэрфілд тэр'ер
Не прызнана МКФ, Аўстралія

Тыбецкі масціф
2 - Пінчары і шнаўцары, малосы,
горныя і швейцарскія быдлагонныя
сабакі, Тыбет

Тырольскі ганчак
6 - Ганчакі і рсваяцкія пароды,
Аўстрыя

Уіпет
10 - Харты, Англія

Уругвайскі сімарон

2 - Пінчары і шнаўцары, малосы,
горныя і швейцарскія быдлагонныя
сабакі, Уругвай

Фараонавы сабака

5 - Шпіцы і прымітыўныя пароды,
Мальта

Філа-гаршэіра

Не прызнаны МКФ, Партугалія

Усходнееўрапейская аўчарка

Не прызнана МКФ, СССР

Фарфоравы ганчак (парселен)

6 - Ганчакі і сваяцкія пароды,
Францыя

Фінскі ганчак

6 - Ганчакі і сваяцкія пароды,
Фінляндыя

Усходнесібірская лайка

5 - Шпіцы і прымітыўныя пароды,
Расія

Фел-хаўнд

Не прызнаны МКФ, Англія

Фінскі лапхунд

5 - Шпіцы і прымітыўныя пароды,
Фінляндыя

Фален

9 - Дэкаратыўныя і сабакі-
кампаньёны, Францыя

Філа бразілейра, ці бразільскі філа

2 - Пінчары і шнаўцары, малосы,
горныя і швейцарскія быдлагонныя
сабакі, Бразілія

Фінскі шпіц

5 - Шпіцы і прымітыўныя пароды,
Фінляндыя
(Працяг у наступным нумары.)

Згукі Дня беларускага пісьменства ў Лідзе

Ежы Путрамонт

В Е Р А С Е Н Ь*

Аповесць Том першы

(Працяг. Пачатак у папярэдніх нумарах.)

Аркестр заіграў, і зала ажыла. Брэйва ўзяў на сябе ініцыятыву, становячыся на калені, падскокваючы, пляскаючы ў далоні і акуратна змяняючы кірунак. Крыся круцілася, яе сукеначка падымалася, час ад часу адкрываючы моцныя, круглявыя сцёгны і сінія трусікі. Патоцкі глядзеў на яе з лёгкім неахвотным адценнем, але неўзабаве мелодыя авалодала ім. Яна была паступова скончана, але тая самая, задзірыстая ад пачатку вярнулася цяпер у мінорнай танальнасці, становячыся смяротна, непераадольна сумнай, і ад гэтага смутку тым больш блізкай, адзінай, непараўнальнай. "Гэта, гэта якраз ёсць той мікроб!" - прамільгнула ў свядомасці Патоцкага. Гэтая жывасць і смутак. Гэтая ўяўная, непрыстойная, эпідэрымальна, пустая і вульгарная веселасць, назойлівая, націскала на яго вуха з сутаргавым грукатам барабана. І на смерць і жыццё, звязаныя з ёй гукі, стройныя, пранізлівыя, безабаронныя, усведамляючы ўсе мінулыя і будучыя пакуты, не адмаўляючы іх, прымаючы іх лёсы, ужо здзейсненыя, з іх бяздумнай згоды і волі, узважаныя ў пясочным гадзінніку надыходзячага часу, толькі бездапаможна і наіўна імкнучыся заглушыць іх, бо толькі заўтра ім наканаваана будзе стаць цэлам. Сёння...

- Сёння! Сёння! Сёння! - закрычаў Брэйва, пралятаючы міма стала. Яго вочы блішчэлі бесцясным бляскам, цэла нібы схуднела, вырвалася з-пад смяротнага прымусу гравітацыі, паддалася непаўторнаму, адзінаму праву рытму і ўзнёскасці. Кавалерыст пераследаў яго дробнымі адрэзнымі крокамі, хуткасю, якая асялялася яго вочы. Яго чарняўка што хвілю адрывалася ад падлогі, але нават у паветры яна нібы знаходзіла апору і амаль прытупвала. Яе вочы расшырыліся, яна прыкусіла пухлую ніжнюю губу, і чорная мушка над губамі раптам набыла грацыёзны і неадольны выгляд. Трэці афіцэр, здавалася, адчайна чапляўся за сваю даму, пухлую саракагадовую жанчыну з тоўстымі сцёгнамі, магутным бюстам і, магчыма, трайным падбародкам, якая абапіралася

правай рукой на сцягну, а левай сціскала яго ледзь не за карк, круцячы яго вакол, як пырынку. Мінейка з іншай жанчынай, зеленавокай шатэнкай з вострымі, дугападобнымі бровамі, танцавалі крыху скавана, баючыся ўпасці ў празмерную распусту іншых. А потым быў нейкі цывільны з шлагонаўскімі вусамі, і яшчэ адзін, няўмека з абвіслымі валасамі, і, магчыма, яшчэ тры, больш звычайныя, незаўважныя. І наймацнейшы ўплыў аказвалі нават не гэтыя пары; а нейкае пагойдванне, амаль бачнае ўсіх іншых за столікамі, тыя лысіны і гальштукі, дэкальтэ, мундзіры, небагатыя фамільныя каштоўнасці, пачырванелыя ад алкаголю рукі і шыі, вочы, што сачылі за танцорамі. Нават аркестр прытупваў нагамі, рытмічна схіляючы шыі, а афіцыянты - яны стаялі ў дзвярах, спыніўшы свой пастаянны бег з падносамі, каб не сапсаваць цырымонію.

Тэмп, тэмп нарастаў, твары пар расплываліся, як у юлаў, заставаліся толькі чорныя лініі броваў і чырвоныя вусны. Канец наступіў раптоўна, аркестр змоўк, нібы здзьмуўся. Яшчэ некалькі абаротаў, мёртвая танцавальная хваля. Пары вярнуліся, потныя і хістаючыся.

Столік сустрэў іх воплескамі, быццам пераможцаў. Вестры працягнуў келіхі. Танцоры кульнулі, перасохлыя знутры, сасмяглыя ад абярочнай спёкі. Віно ўдарыла адразу. Вестры шалеў, мітусіўся вакол Крысі, але не забываўся і пра астатніх траіх, прыгалубленых, бесперапынна наліваў, крычаў на афіцыянтаў. Афіцэры працягвалі падымаць тосты, іх фантазія пачала разыходзіцца, і яны пілі зноў і зноў за здароўе дам і войска. Пасля шампанскага нейкі зласлівец дадаў чыстай гарэлкі з вермутам. Потым вярнулася чырвонае віно. Далей быў поўны балаган: шампанскае змешвалі з гарэлкай і півам, каньяк налівалі ў гарбату, хтосьці патрабаваў марожанага з вішнёвым лікёрам, каханыя, як быццам нічога не здарылася, узяліся за біфштэкс, а пузатыя лысы еў бігас.

Тым часам аднавіліся звычайныя танцы, натоўп на паркеце павялічыўся. Патоцкі раптам зразумеў, што танцуе, што перад ім твар, які ён ужо недзе бачыў: вялікія

* Jerzy Putrament. Wrzesien. Ежы Путрамонт. Верасень. Аповесць у двух тамах. Выдавецтва Міністэрства нацыянальнай абароны, Варшава, 1953 г. Першае масавае выданне. Тыраж: 75 000 асобнікаў. Пераклад Станіслава Судніка.

чорныя вочы з доўгімі вейкамі, густыя бровы, амаль зрослыя разам, злёгка кірпаты нос, вельмі чырвоныя вусны. "Непрыгожая", - падумаў ён, адчуваючы, як яе цела ахінае яго, як добра пашыты касцюм, і зноў зірнуў на яе. "У яе шалёны тэмперамент", - адразу ж зрабіў выснову. Яна танцавала павольна, заплюшчыўшы вочы, без следу ўсмяшкі, сур'ёзная, узіраючыся ў сябе, цешачыся кожным рухам, кожным дотыкам. "Адкуль я яе ведаю?"

- Як цябе завуць?

- Алена, - ціха сказала яна. Яна паглядзела на яго і заплюшчыла вочы, магчыма, каб схаваць іскру ўсмяшкі. Ён прыціснуў яе бліжэй, прагна ўзіраючыся ў яе губы. У яе быў густы пушок над верхняй губой. "Тэмперамент", - зноў падумаў ён і заўважыў усмяшку, якая ўжо з'явілася па вуснах, што яна прыглядаецца да яго з даволі падбадзёрлівай іроніяй. Яго ахапіла жарсць: "Я ёй пакажу". Святло якраз пагасла, каляровыя рэфлектары бегалі зялёнымі і чырвонымі плямамі па танцорах. Ён нахіліўся наперад і ледзь не прыкусіў яе злёгка прыадчыненыя вусны. Яна не варухнулася, але ціск яе цела яшчэ больш узмацніўся, быццам яна вось-вось страціць прытомнасць. Танга салодка працягвалася.

Потым ён зноў сеў за столік. Алена, Алена, што за дзіўнае імя? Украінка? Алена вярнулася на сваё месца; аказалася, што яна была трэцяй, той, каго не запрасілі на абэрак. Яе сяброўкі, тоўстая і зеленавокая з выскубанымі бровамі, шапталіся з ёй, нядбайна адбіваючыся ад прыставання афіцэрыкаў. Іх спадарожнік, лысы мужчына, ужо скончыў свой бігас і запіваў яго шампанскім. Брэйва, груба адшыты зеленавокай, прысеў да Патоцкага і зноў пачаў з ім размаўляць. Ён пахваляўся сваімі сувязямі ў Вярхоўным камандаванні.

- Папанцы! - прыкрычаў ён незразумелае заклінанне, нахіліўшыся наперад і глядзячы Патоцкаму ў вочы. - Якія ў нас папанцы! Гэта будзе для іх неспадзяванка! На адлегласці двухсот метраў прабівае адзін-коска-тры! - Коска-тры! - настойліва паўтараў ён, глядзячы Патоцкаму ў вочы. - Вы разумееце, сенатар, што значыць коска-тры?

Патоцкі не зразумеў і зусім не шкадаваў пра гэта. Алена нарэшце расплюшчыла вочы і ўтаропілася на яго, відавочна ненасычаная танцам. Ён злавіў яе позірк, адхіліўся ад Брэйвы, які насядаў на яго. Ён ужо збіраўся ўстаць, пакліканы яе позіркам, калі яна павольна, нібы ў трансе, паднялася і рушыла да іх. Кароткі намёк на радасць прабег па ім, як іскра. Алена падышла да іх. Ён ускочыў, працягнуўшы рукі, але яна павярнулася да Брэйвы:

- Паручнік, вы яшчэ са мной не танцавалі!

Брэйва неахвотна ўстаў, нядбала ўзяў яе, і яны рушылі, але ён усё яшчэ паварочваўся да Патоцкага:

- Коска-тры, вы зразумелі?

Патоцкі стаяў бездумна. Другая вялікая параза канчаткова яго прыгняла. Здрадлівая Алена праплыла міма яго, прыціснутая магутным плячом Брэйвы.

- Коска-тры, папанцы, гэта вельмі важна! - бубніў ён, як завучанае.

- Не дуры! - Яе вочы зноў заплюшчыліся, а голас стаў яшчэ ніжэйшым. - Гэта не так важна.

- Неспадзяванка! - закрычаў Брэйва, смяротна пакрыўджаны. На ўсялякі выпадак...

Яны крутнуліся далей, паглынутыя захапленнем. Патоцкі зноў адчуў раптоўны прыступ агіды. Дзе Вестры? Нарэшце трэба было з ім пагаварыць. Вестры не было. Мінейка панура сядзеў і неахвотна хлябтаў нешта ружовае. Зеленавокая жанчына марна падладжвалася да яго. Крысі таксама не было. "Сукін сын!" - падумаў ён пра Вестры з неахвотай і зайздасцю. "Ён ужо кудысьці яе пацягнуў". І плюгавая думка: з дзяўчынай яму ўдалося, таму, магчыма, ён будзе больш уступчывы мне.

Трэці афіцэр, Маркевіч, адчайна абараняўся ад таўстухі, якая спрабавала ўгаварыць яго на танец. Патоцкі паглядзеў на іх, каб вызваліцца ад гэтай справы з Вестры. Уся яго сімпатыя была да Маркевіча. Пся крэў, і гэты здаўся. Яна вяла яго за руку, як школьніка.

Яшчэ некалькі келіхаў. Прабелы ў памяці. Вестры, тры крокі за Крысэй. Брава, ён, мабыць, абарваў, раз'юшаны, бледны, ні на каго не глядзіць... Хто заўгодна. Шум, духата. Зеленавокая жанчына робіць рух да пярэсценка.

- На памяць, - шапоча яна, наступаючы яму на нагу. Зноў танец, з ёй.

- Што ты сабе думаеш! - амаль крычыць яна. - Я сумленняя жанчына, у мяне ёсць муж! - вырываецца, кідаючы яго пасярод залы. Што гэта з ёю?

- Вытры шчаку! - шыпіць Мінейка на Маркевіча, і той заўзятая выцірае хусткай пачырванелую шчацінне барады, дзе здрадліва чырванее падвойны паўмесяц нечых гарачых вуснаў. Яго мажняя заваёўніца нявінна пудрыць нос. Лысы мужчына ціха дакарае яе.

- Відаць, яе муж! - хіхікае Брэйва на вуха. - Калі мы пойдзем адсюль?

Бойка ля ўваходу. Афіцэр і два карпараты кідуюцца адзін на аднаго, дама ў чорнай сукенцы спакойна назірае за імі.

- На дапамогу! - крычыць Брэйва, і Мінейку даводзіцца сілай усаджваць яго на крэсла.

- Калі...

- Ідзем! - змрочна мармыча Вестры.

Аркестр усё яшчэ грае, яшчэ некалькі пар валакуцца пасярод залы. Безнадзейна сумна. Яны выходзяць, дамы спачатку, кавалеры ззаду, спрабуючы быць першымі, падштурхоўваныя Вестры.

У гардэробе Брэйва і Алена хаваюцца ў кутку, перакананыя, што іх ніхто не бачыць. Ужо амаль світае, свежае паветра выклікае млоснасць.

Мінейка бярэ Крысю за руку, адмаўляючыся карыстацца машынай фундатара. Тоўстая жанчына і мужчына з лысінай як мага хутчэй залазяць у машыну. Вестры цалуе Крысю ў руку.

- Калі я табе калі-небудзь спатрэблюся... - кажа ён з націскам.

- Будзем спадзявацца, што не спатрэбіцеся! - перабівае яго Мінейка.

- Паручнік! - крычыць ён Брэйве, - перастань марудзіць!

Брэйва адскоквае ад Алены і зноў стукае абцасамі. Патоцкі залазіць у машыну, падпіхваны гаспадаром.

Пад'язджае нейкая машына, прабягае па іх асляпляльным святлом фараў і спыняецца. Нехта выскоквае. Афіцэры і іх спадарожніцы спрабуюць уцячы ад святла, прыкрываючы вочы рукамі.

- Што за балван тут дурэе. Выключыць! - крычыць Мінейка і раптам спыняецца.

- Паручнік! - грывіць гучны бас. - Да яснай халеры, хто дазволіў вам швэндацца з нейкімі...

- Пане, генерал, - заікаецца Мінейка. - Нарачоная...

- Мне пляваць на вашых нарачонах! У колькі гадзін цягнік? Дзе квіткі? Як вы смеете без дазволу...

- Пан генерал сказаў... мы павінны былі начаваць...

- На гаўптвахце будзеце начаваць. Залазьце!

Вестры, нібы сам чакаў гэтага загаду, уціснуўся ў машыну, і кіроўца паехаў. Бедны Брэйва цягнуўся за ім з двюма жанчынамі, Крыся прыціскала хустку да твару.

- Дзякуй Богу, што ты не ў войску! - рэзка сказала тоўстая жанчына мужу. - Я б памерла ад сораму...

- Бачыш! - філасофскі сказаў лысы мужчына. - Ты не вельмі мяне цаніла там, у зале. З жанчынамі заўсёды так... - ён фамільярна звярнуўся да гаспадара. - Ім абы толькі мундзір...

Яна груба заклікала яго да парадку. На шчасце, яны жылі побач, на Воўчай.

- Было вельмі прыемна пазнаёміцца. Я - Кебысь, магістр права з гарадской управы.

Вестры ледзь не выпхнуў яго, злосна фыркнуўшы і ўладкаваўшыся ў кутку. Шафёр імчаўся па пустых вуліцах. Патоцкага зноў захліснула хваля непрытомнасці. Толькі штуршок у локаць.

Яны стаялі перад "Брыстолам", дзе ён спыніўся. Вестры выцягнуў яго з машыны. Раптоўны парыў сардэчнасці:

- Дзякуй, дзякуй, дарагі старшыня. Вы былі такія добрыя.

- Добра, добра, сенатар. Выпіце чорнай кавы.

- Усё так прыемна. Гэтыя хлопцы, гэтыя дамы, пан мае рацыю, польскія жанчыны наймілейшыя, ці не так?

Вестры прамармытаў нешта невыразнае, сіснуў яго руку:

- Мне пара...

- Час... час - гэта грошы, - механічна паўтарыў Патоцкі і раптам успомніў, чаму ён хацеў сустрэцца з Вестры. - Грошы, пан старшыня, менавіта ў гэтым і сэнс, - адцягнуў яго ад машыны. - Вы такія добрыя, ведаеце, у мяне праблемы ў Валожыне. Ці не маглі б вы мне дапамагчы... - і ён спыніўся.

- Што залатвіць? - нецярпліва спытаў Вестры. - Вы таксама прадаеце іх акцыі? Гэтыя патрыёты!

- Акцыі? Якія патрыёты?

- Ну і што? Трансфер у Швейцарыю? У Амерыку? Прабачце, валюту, можа, заўтра...

- Не, не! Куды зноў? - Патоцкі схапіў яго за руку. - Ніякага трансферу! Кароткатэрміновы крэдыт, на маёмасць, другая іпатэка...

- Ха, ха, ха! - раптам выбухнуў Вестры.

- На іпатэку? Што вы маеце на ўвазе? І гэта сапраўды кароткатэрмінова? Ха, ха, ха!

- Але так, год, максімум два...

- Ха, ха, ха! - захлынуўся Вестры. - Не можа быць! А больш доўгая не патрэбная? - Яго смех сціх. - Гэта цяпер нічога не значыць, мой пане. Тыдзень, хочаш? - Ён паляпаў яго па плячы і ўскочыў у машыну.

6

Цэлую палову дня, пасля абеду, блукаючы з адной канферэнцыі на другую, Бурда цягнуў за сабой гэтае пачуццё няўдачы, цяжкае і бясформеннае, як нястраўнасць. У яго не было часу пакапацца ў сваёй свядомасці; ён не ведаў, што было галоўнай прычынай - ці то каламутная вада задумы Вестры, ці то яго ўласная паспешлівая адмова ў справе Пекароў. Ён адчуваў толькі, што адбываецца нешта нядобрае, нешта, што падрывае псіхічны прытулак, у якім ён хаваўся ў апошнія некалькі месяцаў ён адчуваў, што страх і трывога, якія ахапілі жыхароў гэтай краіны з сакавіка, ды і самога Бурду, пачынаюць паражаць яго. Увечары ён усё ж такі вяртаўся дадому, знясілены, спяшаючыся ў адзіноту, каб нарэшце спакойна падумаць, і смутна баючыся таго, што ён выдумае.

Ён сеў за стол. Яшчэ на хвіліну адклаў звязанне рахункаў з сабой: сыну, падпаручніку, павінен быў нешта напісаць утую Бохню. Ён толькі пацеў над першым сказам, не ведаючы, што прапанаваць свайму адзінаму дзіцяці ў такой складанай сітуацыі, калі ў калідоры загрымеў знаёмы, гучны бас, сапраўды генеральскі.

Бурда не здзівіўся гэтаму візіту. Прысутнасць брыгаднага генерала Домб-Фрыдэберга ў сталіцы згадвалася і ў міністэрстве, і на вуліцы Нававейскай, з даволі недвухсэнсоўным каментаром: зноў старому перніку Напалеон не дае заснуць. Вядома, чарговая пілігрымка Фрыдэберга не магла прайсці без стуку, і да яго, Бурды, міністэрскай міласці.

На секунду ён разлаваўся: нават не паспее дапісаць ліст. Потым яму мільганула ў галаве, што Фрыдэберг прыйшоў якраз, каб ліст можна было напоўніць чымсьці канкрэтным. Ён устаў, пайшоў насустрач распасцёртым абдымкам генерала, гераічна вытрымаў пацалункі з дубальтоўкі, кручэнне сармацкіх вусоў і ўсе іншыя дэталі рэпертуару Фрыдэберга: генерал з гадамі ўсё больш і больш сянкевічаў!

Яны сядзелі ў салоне. Нізкая лямпа на сталі завастрывала рысы іх твараў, цені броваў закрывалі ілбы, вочы былі схаваныя - магчыма, на лепшае. Бурда ведае, з чым той прыйшоў, а значыць, манеўраваць няцяжка. Можна было скараціць яго ўступныя заявы.

(Працяг у наступным нумары.)

Чэслаў Янкоўскі

Араге!..¹

Калі сыходзіш, сыходзь...

*

Не памылюся, калі прадкажу, што 20 лістапада, праз некалькі месяцаў, ад помніка Мураўёву на плошчы Напалеона, якая такі працяглы час называлася Дварцовай, не застанеца і следу.

Чаму я згадваю менавіта дату 20 лістапада? Таму што 20 лістапада па новым стылі ці 8 лістапада 1898 года па ранейшым, старым стылі, быў адкрыты помнік Мураўёву, які ў наш час цалкам прыбіраецца. І нам застаецца толькі назіраць, як апошняя фурманка са смеццем вось-вось прагрыміць па бруку, як абваляцца часовыя рыштыванні з агароджай, і нам будзе здавацца сном тое, што калісьці на гэтым месцы на плошчы амаль што трыццаць гадоў стаяў помнік Мураўёву.

Насамрэч, ён знік адсюль 12 (25) жніўня 1915 года, калі статуя, знятая з пастамента, была эвакуіравана самімі расійскімі ўладамі. Аднак пастамент усё яшчэ тырчаў у цэнтры плошчы, і квітнеў, як каласальная ружа... Нарэшце, і гэта знікне². Магчыма, усяго праз некалькі дзён. Араге! "А кыш, а кыш!"... як казаў гусяр у Дзядах³.

Узвядзенне помніка Мураўёву ў Вільні і яго пышнае адкрыццё засталася амаль што незаўважаным за мяжой. Я меў магчымасць у гэтым пераканацца, бо працяглы час жыў у Эльзасе-Латарынгі ў 1899 годзе. Там, у Труа-Эпі каля Кальмара, пасля вечара, праведзенага з вялікай групай французскіх ірэдэнтстаў (тых, хто імкнуўся каб Эльзас вярнуўся ў Францыю - Л. Л.), эльзаскія патрыёты выказалі мне афіцыйныя спачуванні з нагоды ўсталявання расійскім урадам помніка Мураўёву ў Вільні.

- Ох, якія ж вы няшчасныя! Які ўдар! - у адной з дам на вачах былі шчырыя слёзы...

На што я адказаў:

- Паважаная пані! Мы вытрымалі Мураўёва жывым... Дасць Бог, перажывем і бронзавага.

І вось, мы перажылі. "Кляштар жыве даўжэй за прыёра".

Выклікае рэфлексію нават сам факт, што ўзнікла патрэба праз трыццаць з лішнім гадоў пасля "задушэння паўстання" ўстанавіць у Вільні помнік, каб Мураўёў як пагрозлівы палец указваў у неба.

Але... Мураўёў быў не ідэальным? Бо ўсё ж "на Літву" (як тады казалі) паслалі самага надзейнага чалавека, з самай жалезнай рукой. Імператрыца, калі ён выязджаў з Санкт-Пецярбурга, сказала з неапісальнай інтанацыяй у голасе: "Каб вы толькі змаглі ўтрымаць хаця б Літву!".

У такі крытычны момант Мураўёў у Вільні разглядаўся як апошняя надзея.

Міхалу Мікалаевічу графу Мураўёву ў той час споўнілася 67 гадоў. Ён добра ведаў польска-расійскія стасункі. У 1830-х гадах, перад паўстаннем 1863 года, займаў "пасаду" губернатара ў Гародні, ведаў "польскія інтрыгі", і, як выказаўся Селіванаў, "многа содействовал усмирению Литвы". Існаваў нават падрабязны мемуарандум, прадстаўлены гарадзенскім губернатарам імператару, у якім мы знаходзім думку, што паўстанне 1830 і 1831 гадоў было выключна бунтам духавенства і шляхты. Таму Мураўёў рэкамендаваў звярнуць пільную ўвагу на каталіцкае духавенства і рэлігійныя ордэны, якія аказвалі вельмі шкодны палітычны ўплыў на насельніцтва края. Прапаноўваў супрацьпаставіць ксяндзам адукаваных праваслаўных святароў. Далей рэкамендаваў "усилить и возвысить" у краі "русскую народность", рускую мову і як мага шчыльней пакрыць краіну рускімі карэннымі каланістамі і стараабрадцамі.

Мурав'ёў рэалізоўваў гэтую праграму ў Гарадзенскай губерні. У дадатак, ён вешаў, расстрэльваў, знявольваў, высылаў і паліў вёскі і засценкі, збіраў кантрыбуцыю. Ён лічыў, што чым больш жорсткімі будуць рэпрэсіі, тым хутчэй усё скончыцца. Несумненна, гэта быў яго метада, аднак пераканаў ён не ўсіх, не пераканаў нават самых заўзятых патрыётаў. Ацэнка "метаду" графа Мураўёва выявіла рознагалоссі сярод расійскай грамад-

¹ "Араге" - лацінскі выраз, які часта выкарыстоўваецца ў кантэксте, бліжэй да "сыходзь", "прэч" ці "адступіся". Частка біблейскага "Араге, Satana!" - "Аддзі ад мяне, Сатана". У польскай мове можа выкарыстоўвацца наступным чынам: "Араге! Nie chce cie wiecej widzie?!" - "Прэч! Я не хачу больш бачыць цябе!". - Л. Л.

² Пастамент лёг у аснову помніка паўстанцам 1863 г. у Дубічах. - Л. Л.

³ У ймя Айца, Сына, Духа

Накладаем Божы крыж -

Непатрэбны хлеб, напоі,

Нас пакіньце вы ў спакоі.

А кыш, а кыш! - цыт. па: Дзяды, Мінск, 1999. Т. 1. С. 31. - Л. Л.

скай думкі, нават тады, калі Мураўёў выступаў за цэласнасць і адзінства Расійскай імперыі. Вядома, не бракавала яму і прыхільнікаў. Бесмяротныя заслугі Мураўёва ўзносиліся да нябёсаў нават і ў паэзіі.

Некаторыя мемуарысты скардзяцца, што Мураўёў кіраваў у Гародні занадта нядоўга. Таксама нядоўга займаў ён і пасаду ваеннага губернатара ў Менску. У 1842 годзе Мураўёва адклікалі ў Санкт-Пецярбург і паставілі на чале камісіі па ўрэгуляванні дзяржаўных межаў, а ў 1849 годзе ён быў прызначаны ў Дзяржаўную раду. У 1856 годзе ён стаў старшынём Дэпартаменту ўладанняў, а праз год атрымаў партфель Міністэрства дзяржаўных маёмасцяў. Вельмі актыўна ўдзельнічаў у сялянскай рэформе, прыхільнікам якой не быў.

Мураўёў прыбыў у Вільню 14 траўня 1863 года⁴. А праз паўгода ўжо можна было адклікаць гвардыю назад у Санкт-Пецярбург. Яна не была больш патрэбна...

Пасля задушэння паўстання Мураўёў нядоўга кіраваў у Вільні. Зноў жа, як і ў Гародні, надта нядоўга... Сам ён не лічыў сваю справу цалкам выкананай. У мемуарандуме, прадстаўленым імператару 6 красавіка 1865 г., рэкамендаваў трымаць краіну на ваенным становішчы і не адмяняць самых жорсткіх часовых мер яшчэ некалькі гадоў.

Граф Міхал Мікалаевіч памёр 29 жніўня 1866 г.

*

Ідэя ўсталяваць помнік Мураўёву ў Вільні з'явілася ў 1889 г. у генерал-губернатара Каханава. У пецярбургскіх сферах гэты праект атрымаў самае поўнае прызнанне. У сакавіку 1891 года Аляксандр III падпісаў акт аб зборы ахвяраванняў па ўсёй Расіі. Пазней сам імператар зацвердзіў макет помніка і яго месцазнаходжанне.

Тым часам у Вільні будаўніцтвам помніка займаўся спецыяльны камітэт пад кіраўніцтвам генерал-губернатара Каханава, потым Аржэўскага, прызначанага генерал-губернатарам 31 сакавіка 1897 года, і, нарэшце, Троцкага. У склад камітэта ўваходзілі губернатары: віленскі губернатар Грэвеніц, ковенскі Клінгенберг, некалькі маршалаў шляхты, віленскі "галава" горада Рубцоў

Адкрыцця помніка 8 (20) лістапада 1898 года

(пасля яго генерал Бертхольд), папачыцель Віленскай навучальнай акругі Сяргееўскі...

Закладку падмурка з вялікай урачыстасцю адсвяткавалі 3 кастрычніка 1897 года. Але тое святкаванне немагчыма было параўнаць з помпай і святкаваннямі, якія разгарнуліся ў дзень адкрыцця помніка, як ужо згадвалася, 8 (20) лістапада 1898 года.

Сам імператар Мікалай II выказаў сваё найвялікшае задавальненне ў тэлеграме генерал-губернатару Троцкаму. На адкрыццё ў Вільню прыбылі два графы Мураўёвы - міністры юстыцыі і замежных спраў, тагачасны міністр унутраных спраў Гарамыкін, галоўны дзяржаўны кантралёр Філіпаў... і безліч розных дробных саноўнікаў і чыноўнікаў. З Масквы прыбыў рэдактар незабыўнай газеты "Маскоўскія ведамасці" Грынгмут і не менш памятны нам Камароў, рэдактар газеты "Свет".

Хапіла ўсіх.

Пасля трох стрэлаў з Замкавай гары, ад сённяшняга касцёла святога Казіміра, які тады быў кафедральным саборам, працэсія рушыла па вуліцах Вялікай і Замкавай, праз Тэатральную да Дварцовай плошчы. Міністр юстыцыі выступіў з грандыёзнай прамовай. (Вядома ж! Бо здзейсніўся суд гісторыі!)

Горад быў багата ўпрыгожаны. Генерал-губернатар Троцкі адразу пасля адкрыцця помніка зладзіў сняданак. Увечары ў ваенным клубе адбыўся адносна непрыкметны літаратурна-музычны канцэрт. І ўсё.

Граніт для помніка прывезлі з Фінляндыі. Несу-

⁴ Быў генерал-губернатарам шасці губерняў, якія называліся Заходнімі, праз некаторы час яму дадалі яшчэ і Аўгустоўскую губерню.

мненна, знойдуцца жыхары Вільні, якія помняць, як салдаты з чыгуначнай станцыі, па ранках, каб не перашкаджаць руху транспарту ўдзень, два дні кацілі гэты масіўны маналіт па бярвеннях.

Помнік спраектаваў скульптар Гразноў. Фігура, адлітая ў Санкт-Пецярбургу, была зроблена па мадэлі акадэміка Чыжова.

Грашовыя складкі ліліся з усёй Расіі. У спісе ахвяраванняў быў нават 1 рубель сціпла ахвяраваны калектывам ... прафесараў Дэрпцкага ўніверсітэта. Епіскап з зямелі далёкіх якутаў даслаў 30 рублёў. Няхай такія падрабязнасці нікога не шакуюць. Усяго было сабрана амаль 60 000 рублёў, а ўсё кошт помніка склаў 42 033 рублі. Лішак выкарыстаны для папаўнення Мураўёўскага музея⁵.

А зараз, з уласных нататак, напісаных непасрэдна пад уражаннем іншага моманту.

Калі я прыбыў на плошчу Мураўёва 12 (25) жніўня 1915 года, каласальная чорная постаць віленскага сатрапа ўжо стаяла на зямлі⁶, за чырвона-жоўтым пастаментам, які зіхацеў залатымі літарамі на сонцы цудоўнага жнівеньскага дня.

Вакол пастамента ўзвышаліся рыштаванні. З вальцаў, што круціліся на ланцугах, да фігуры цягнуліся магутныя вяроўкі. Адна з іх як пастромак абвівала шыю сатрапа, другая некалькі разоў абвівала яго живот, трэцяя падтрымлівала ногі. У апошні момант пад спіну фігуры падвялі яшчэ дзве вяроўкі, і калос пачаў павольна хіліцца

Помнік Мураўёву ў Вільні. За агароджай помніка стаіць ахоўнік-паліцэйскі

на інжынерную платформу, з толькі што ўзятай немцамі Ковенскай цвердзі. Чорная фігура нахілялася надзвычай павольна, паэтапна. Спуск на платформу заняў цэлую гадзіну.

Працу выконвалі салдаты пад кіраўніцтвам гарадскіх тэхнікаў. Гледачоў было вельмі мала, магчыма, 20-30 чалавек з выпадковых мінакоў. Бадай, адзіным не такім выпадковым гледачом быў пан Вацлаў Гізберг-Студніцкі, віленскі архіварыюс, выключны знаўца і энтузіяст віленскай гісторыі⁷. Доступ за агароджу помніка не быў забаронены... вядома ж, асобам, якія выглядалі па-панску. Такім чынам, без якіх-небудзь пасведчанняў я прайшоў, каб заняць сваё месца побач з панам Студніцкім.

- Відаць, шановны пане, мы павінны прадстаўляць віленскае грамадства на гэтай урачыстасці.

Унутры агароджы, таксама непасрэдна перад

⁵ Пра стаўленне да помніка з боку насельніцтва, яскрава напісала ў сваіх успамінах беларуская акторка і педагог Паўліна Мядзёлка: "Іду на Дварцовую плошчу ў шэры дом, што насупраць скверу з помнікам Мурав'ёву-вешацелю. Каля помніка шпацыруе ўзід і ўперад гарадавы. Я ўспомніла, што мне апавядалі аб гэтым помніку. Даўней не было тут гарадавога. Ён паявіўся пасля адной штукі, якую выкінула віленская моладзь. Набралі хлопцы ў бойні трыбухоў і кішок, ноччу абляпілі імі помнік з галавы да ног, а на пастамент вылілі некалькі бутэлек валяр'янікі. Зляцеліся са ўсяго горада сабакі да трыбухоў, а каты на пах валяр'янікі. І што там тварылася ля падножжа помніка, можна сабе ўявіць! З таго часу гарадавы днём і ноччу сцеражэ гэты помнік". - Л. Л.

⁶ Міхал Шымалевіч пісаў: "Бачыў асабіста, як у ліпені 1915 г., пры эвакуацыі маскалёў з Вільні, падымалі той помнік (Мураўёву - Л. Л.) з гранітнага пастамента, падвешаны на ланцугах да пастаўленага трохкутніка з тоўстых бетонаў. Потым бачыў тую самую статую ў Пецярбургу пад гмахам Музея артылерыі". - Л. Л.

⁷ Цікавую ролю гэты архіварыюс меў у беларускай гісторыі - менавіта бойка паміж Іванам Луцкевічам і Вацлавам Студніцкім у студзені 1916-га ў цукерні (кавярні) "Чырвоны Штраль", якая ў той час месцілася па адрасе: Георгіеўскі праспект, 12, прывяла да адыходу братоў Луцкевічаў ад краёвай ідэі, браты прыйшлі да высновы, што трэба арыентавацца не на аднаўленне Рэчы Паспалітай ці Вялікага Княства Літоўскага, а на стварэнне незалежнай Беларусі. Заўважу, што віленскі архіварыюс у 1920-30-я гг. Вацлаў Студніцкі, як і яго брат Уладзіслаў, абодва не былі агрэсіўнымі баевікамі, але былі гарачымі польскімі патрыётамі. Пісьменнік Юзаф Мацкевіч успамінаў пра іх: "Прафесар

помнікам, ужо стаяў высокапастаўлены вайсковец, казак. Ён спакойна фатаграфавуў кішэнным кодакам - піе́тызм ці проста запал калекцыянера? Не магу сказаць.

На платформе ляжала задняя сценка скрыні, у якой павінны былі перавозіць статую. Калі статуя лягла на яе, пачалі настаўляць бакавыя і сцены з верхам.

Быў поўдзень 12 (25) жніўня 1915 года.

*

Так пайшоў Мураўёў, а разам з ім цэлая эпоха ў жыцці і нашага края.

Яшчэ трохі, і на паверхні плошчы, якая 17 гадоў афіцыйна называлася "Плошча Мураўёва", не застанеца нават і следу ад помніка гвалту.

Sic erat in fatis - гэта хацеў лёс і sic transit gloria mundi - так праходзіць мірская слава.

На старых літаграфіях з альбома Вільчынскага ў цэнтры плошчы, адкуль зараз выдаляюць фрагменты помніка Мураўёва, бачны фантан. Магчыма, мы маглі б аднавіць яго? Няхай ціхім цурчаннем месяцовымі начамі фантан расказвае нашчадкам дзіўную гісторыю гэтай плошчы...

Cz. J. [Чэслаў Янкоўскі] Arage!... // Slowo. 1926. № 226.

Пераклад і каментаванне Леаніда Лаўрэша.

Уладзіслаў Гізберт-Студніцкі (у апошнія гады ён абмяжоўваўся толькі другой паловай прозвішча) родам быў з Лівоніі і ўсёй сваёй істотай належаў XIX ст. "Прафесарам" яго назвалі пазней па трох прычынах: па-першае, некаторы час ён выкладаў у віленскім Інстытуце вывучэння Усходняй Еўропы; па-другое, гэтае званне падыходзіла яму па ўзросту; па-трэцяе, ён быў па-прафесарску рассяяны. Аб яго няўважлівасці хадзіла мноства гісторый. У яго быў брат Вацлаў, віленскі архіварыюс. Таксама нізенькі, падобны на брата, нібы блізняк, і таксама рассяяны. Аднойчы, пасля збору Таварыства сяброў навук, Студніцкія пераблыталі паміж сабой свае паліто. Іншых такіх жа кароткіх паліто больш ураздзявальні не было. Заўважылі яны гэта, толькі калі выйшлі разам і ўжо рухаліся ў паліцэйскі ўчастак падаваць скаргу аб крадзяжы паліто. Можа, гэта і анекдот: хто б з-за такога пайшоў у паліцыю? Але вось праўдзівы выпадак. Раз, калі Студніцкі ехаў на рамізніку, ён раптам нешта ўспомніў, спыніў рамізніка, сышоў і накіраваўся ў адваротны бок. Рамізнік павярнуў кania і паслухмяна рухаўся ўздоўж тратуара, мяркуючы, што гэта такі прафесарскі капрыз. Толькі на трэцяй вуліцы ён звярнуўся: "Паночак, а дакуль гэта будзе?" Узнік буйны скандал, бо Студніцкі быў упэўнены, што ўвогуле ні на якім рамізніку не ехаў. У рэдакцыю ён, бывала, з'яўляўся ў крухмаленым каўне-рыку, але без прышпіленага гальштука..." - Л. Л.

Шыльда памяці расстралянага ксендза

На касцёле "Сэрца Езуса" ў ам. Сейлавічы Няс-віжскага раёна ўстаноўлена шыльда памяці пробашча гэтага касцёла ў 1938-1942 гг. Юзафа Даміняка, расстра-лянага нацыстамі ва ўрочышчы Гайкі ў 1942 г. Шыльда была выраблена яшчэ летась, але з-за рамонтных работ (мянялася страх, два разы маляваліся сцены) устаноўка шыльды на фасадзе некалькі затрымалася.

Вечная памяць пакутніку!

Наш кар.

Беларусы сустракаюцца з індзейцамі

Унікальныя эпізоды: Несін, Усціновіч Фернандэс, Чачот; лісты ў Лак-дзю-Фламбо да чыпева Алвіна Бабідаша

(Працяг, пачатак гл. у № 19, 22, 24, 27, 30-34, 36-48, 50-52 (2022); 1-52 (53-104) (2023); 1-52 (105-156) (2024); № 1-45 (157-201) за 2025 г.; № 1-45(157-201) за 2025 г.; № 7-8 (216-217), 23-26 (232-235) за 2026 г.)

Наш сябар па перапісцы Алвін Бабідаш, чыпева і справы БІТ

Гэта ўнікальны эпізод працяглай перапіскі з жыхам рэзервацыі, якая прынесла немалую колькасць інфармацыі ў лістах і дадатках. Маём 14 лістоў ад Алвіна Бабідаша, надрукаваных на прынтары, і 17 канвертаў розных памераў, г.зн. 17 яго адпраўленняў. Сканіраваных лістоў да яго на асобных аркушах на гэты момант 9 (гэта не канчатковая лічба ўсіх тэкставых пасланняў да яго - кантроль паўнаты ўліку велізарнага масіву перапіскі з'яўляецца няпростай задачай, ёсць кароткія рукапісныя лісты, могуць быць не ўлічаныя, напрыклад, дадатковыя малыя нататкі, пасткрыптымы, якія захаваліся ў чарнавіках і ў копіях пад капірку).

Алвін паведаміў пра намер прыехаць у Менск і Гомель - апошняе таксама было б унікальным выпадкам,

але не здзейснілася. Чаканне і надзеі, звязаныя з выказаным ім намерам, адлюстраваныя ў шэрагу лістоў да карэспандэнтаў у некалькіх краінах. Цытаванне некаторых з іх, да членаў БІТ, - ніжэй. Яны дадаткова інфармуюць пра фон і сітуацыю - у Гомелі і ў БІТ.

“БІТ - Каваш Б. Э. [Э. Бары Каваш, Е. Barrie Kavash], Брыджуотэр, 5.8.1993 № 106 (адпраўлена версія на англійскай мове).

Дарагая Бары:

Мы ўсё яшчэ памятаем пра вас. Мы шчыра ўдзячны за ўсе вашы лісты, усё, што вы нам прыслалі, і вашу публікацыю ў часопісе "Твары" [Faces].

Мы былі б вельмі рады, каб наша перапіска ўзнавілася. Сувязі паміж Беларуссю і Злучанымі Штатамі развіваюцца. Хаця БІТ атрымлівае цяпер зусім мала лістоў ад індзейцаў, адзін з іх, віскансінскі [ў той перыяд націск у слове Віскансін пераносіўся на апошні склад для "гарманізацыі", "слоўнікавая" форма - віскансінскі] чыпева, паведаміў, што збіраецца хутка наведаць нас.

December 10, 1992

Dear Alvin:

We were so pleased to receive your second excellent informative letter! You are so kind!

I hope we are friends and our correspondence will continue.

Thank you very much for the beautiful cards, map and "position papers". All these things are very interesting. Thank you also for the Reply Coupons. To say the truth, our postages are impossible and we sometimes ask our friends in the USA to send our (enclosed) letters and to save some of our money. I enclose "our" election "papers". Both the candidates are active deputies now. ... I "loyally" all these political plays (see my "invitation"). You see also a sheet of "vodka coupons" (I have sent another part of the sheet to my friend in Alaska who invites me to visit his state and "to drink vodka all the day"). This is a "souvenir" from the "post-Communist" Belarus. By the way, I don't drink at all. I hate alcohol.

I would like to send you some "Russian" (Soviet) coins, but I hesitate to enclose them in this envelope. Maybe I will do it next time.

Some of our members/friends have VCRs. It is a shame, but such things as solar calculators or cassette tapes are often stolen by our post workers. I am afraid video cassettes are too expensive to send to our country.

We have only one English book on the Chippewa here (at the Library of BAIS in Gornell): How Indians Use Wild Plants for Food, Medicine & Crafts (formerly titled: Uses of Plants by the Chippewa Indians). We of course are interested in other books, including Chippewa Customs by the same author and that one written by Carrie Lyford. We are also strongly intrigued by the following title: Sonia Bleeker. The Chippewa Indians, Rice Gatherers of the Great Lakes. Ed. by Patricia Goodell. N.Y.: Morrow, 1955. 157 pp. Dr. Bleeker (1908-1971) was born in Byelorussia! You of course have your tribal library (at the Chippewa Museum and Cultural Center?). Are there Sonia Bleeker's books at the collection? How many Indian periodicals does the library subscribe to? Is there the Native from Indian Country? We need a xerocopy of that letter to the Editor.

I told about you to my friends in Minsk in September. They are "traditionalists" and interested to invite you to visit their homes and our "Old-Byelorussian" Poushno (they plan to gather in May; BAIS "urban" meetings are usually held in July).

So, we invite you! Please answer.

Slavic/East European - Indian contacts are exciting. By the way, I saw Slavic and Jewish names in the list of the associate members of the Lac du Flambeau Chamber of Commerce. Fran & Sylvia Pizlowski, Betty Rikkin, who is of "Lithuanian" (maybe Byelorussian) we are neighbors, our borders were indefinite and changeable! descendant!

What do you think of a Byelorussian - Lac du Flambeau Chippewa joint venture?

In closing, thanks again. We are looking forward to hearing from you.

Happy New Year!

Sincerely yours,

Alvin Simakou, BAIS
P.O. Box 114
Gornell 246049
Belarus

Alvin J. Bobidosh
2355 Bolidash Point Lane
Lac du Flambeau, WI 54538

August 27, 1992
Gornell

Dear Mr. Bobidosh:

Thank you very much for your letter. Such messages from Native Americans are very much important to us. "Very much" is not only a matter of courtesy. We correspond with the Indians of North and Latin America for more than three years, but each letter is still a great joy. We are really happy to meet your generosity and to know more about your life.

We respect your tribal and family traditions. Your father was a wonderful man. I hope your name is still well-known and respected in Wisconsin and Native communities throughout the United States.

Thank you for the photo of the Kettle. American maples had been planted in Belarus (Byelorussia), but not in quantities to start our own maple syrup industry. However, it is curious to have more information on the process in the modern reservation conditions.

You write about your studies in Communications. Are you going to work in this field? What is your college (Indian? American?) I know Sinte Gleska College in South Dakota became an University in February. It is great! You Indians take education in your own hands.

We are glad to know that you are interested in Russian/Slavic (including, I hope, Byelorussian) topics. We are ready to support your studies of our cultures and languages.

Please write when you can. We will be very glad to correspond with you. By the way, in which newspaper did you see our address? I am 30 years old; I work for the Society since its founding in January 1987.

What do you think of your membership in our Society? We need more support in America.

Thank you! Best wishes!

Sincerely yours,

Alvin Simakou
Byelorussian-American Indian Society
P.O. Box 114
Gornell 246049
Belarus

Letter to Alvin Bobidosh (Алвін Бабідаш, Lac du Flambeau, Wisconsin) 1992-08-27

Letter to Alvin Bobidosh (Алвін Бобидош, Lac du Flambeau, Wisconsin) 1992-12-10

Мы павінны быць разам.
Яшчэ і яшчэ раз дзякуй.
Шчыра, Святлана Калянковіч [...]"

"БІТ - Шуканаву М.В., Жлобін 16.07.1993 № 68 на № 5 ад 6.07.1993.

Дарагі Мікола:

Як бачыш, машынку мы набылі. Кошт яе быў 68400 руб. Даўгі складаюць каля 21 тысячы.

Я крыху затрымаўся з адказам табе, але сапраўды ўсе дні праходзілі надзвычай занятымі справамі: пакупка машынкі, фінансавыя праблемы, аргкамітэт трохгоддзя Выгодскіх, развітанне ў Шарамецьева-2 з нашым

Alvin J. Bobidosh
2355 Bobidosh Point Lane
Lac du Flambeau, WI 54538, USA

Dear Alvin:

May 1, 1993

I had been becoming to trouble about your answer, but on April 30 your letter, two books and beautiful miscellaneous enclosures arrived. And I am so happy. Alvin!

We all are very pleased that you have accepted our invitation. It will be exciting to meet you. Of course, our life is not luxurious, but we differ from America and other "civilized countries" and I think this is interesting. I have told about your plans to our friends and members in Minsk and Moscow. They welcome you!

From Kiev you would come to Gomel to spend here so much time you wish. By the way, there are flights from New York to Minsk. Don't forget we are an independent country and we have an US Embassy.

Next time I will send you some reference information on Minsk and Gomel. Below you will find the addresses and telephones of our friends who can receive you (they don't speak English, but use a sign language). Please inform us of your arrivals to the airports.

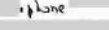
We will discuss many issues. We are of course very interested in the school exchanges (you proposed). We would like to educate Indian youth about our culture and especially about Byelorussian-American Indian contacts. There are few Byelorussians in Wisconsin and the US as well as all the Western Hemisphere, but every contact demonstrates that we are brotherly peoples! I am sure we will be among the best friends of the Indians. This is my hope and dream.

We expect your early reply. I hasten to send this letter and hope to write again in the near future.

Best wishes!

Sincerely yours,

 Ales Simakou
P.O. Box 114
Gomel 246049
Belarus
(1969)

Moscow: (Ms = I think still a Miss) Kira Petrova,
; phone (her mother is an airport worker);
Q: Oleg Rudenko (1957), phone
Minsk: Aleinikso, Vladimir (1949), phone
; Oleg Zhilinsky, phone
My address and phone: Gomel,

Letter to Alvin Bobidosh (Lac du Flambeau, Wisconsin)
1993-05-01

Alvin J. Bobidosh
2355 Bobidosh Point Lane
Lac du Flambeau, WI 54538

August 31, 1993

Dear Alvin:

I have received your letter, the book, the copy of an essay by Thomas Whitecloud, and the stickers.

Thanks once again for the call. It was "a bit" surprisingly; although I have given you my telephone number, I was taken aback. Please excuse me for my spoken English, that was my first talk in English! I have had only three "street" and "courtesy" contacts in English with foreigners (an Englishman near a library in Moscow, an African (student?) and one of the Nicaraguan visitors, both in Gomel). That's all! However, I have written several hundreds of letters in English. (You see: now I can typewrite. This electronic typewriter (Byelorussian + Latin) costed 63,200 roubles in July).

Alvin! We are waiting for your next early visit!
Two our members live in St. Petersburg. Unfortunately we cannot contact them for a long time. The majority of our people are very passive. By the way, from where do you have information about the Indian club in St. Petersburg?

Alvin! I would like to repeat the question about the membership. Do you want to join us. We would be happy...

Thank you very much for sending our letters. If you agree to continue this practice, I will send new packets. This is additional information for you. O.K.? "nanks!"

What do you think of Indian Boy and Girl Scouts? I mean trailing the Indians by the Army Scouts in the period of colonization.

Thank you for the address of the National Hall of Fame for Famous American Indians. (The National of Fame for American Indians was not mentioned in your previous letters). By the way, what do you know about Leland L. Conner ("Chief Thunderhawk", Continental Chief of the Continental Confederation of Adopted Indians and National Director of the American Indian Lore Association)?

With regard to the excellent author Thomas St. Germain Whitecloud. We have a letter from Katherine Whitecloud-Roth of Brandon, Manitoba (the Dakota-Gibway Tribal Council).

Please convey our greetings and best wishes to Ms. Donna Bobidosh. I am looking forward to hearing from you soon, dear friend!

Sincerely,

Ales Simakou
Byelorussian - American Indian Society
P.O. Box 114, Gomel 246049, Belarus

Letter to Alvin Bobidosh (Lac du Flambeau, Wisconsin)
1993-08-31

Alvin Bobidosh
Lac du Flambeau, Wisconsin

March 14, 1994

Dear Alvin:

Your postcard envelope with the excellent enclosures was received on Saturday; your just arrived separate mailing of February 25 is also very much appreciated.

The materials are really interesting and worthy for us.

I would like to ask you to write more about your computers and printers. Maybe we will purchase a computer in the future and it is important to know the best inexpensive machines. I send you some local costs for comparison.

It is possible to leave Chicago or New York and to arrive Minsk via Poland, Germany and some other European countries - Lufthansa, LOT, Swissair, British Airways, etc. But I dislike the Gomel part of your travel plan. I hope you could stay at my place for more time: several weeks.

There are many changes in the republics of the CIS. There are not many old "revolutionary" museums etc.

Regarding music records, thank you very much for your kindness. Laser CDs are not used by my friends and colleagues; we use mainly reel and cassette recorders and gramophone record-players, many use video. I have no car, computer and many other "hi-techs", but I have a bike, a calculator, a couple of typewriters and a lot of other "second generation" utensils.

The Golden Book of Indian Crafts and Lore by J. Ben Hunt and the Souvenir Book of the Milwaukee Public Museum are excellent. Thank you very much, the is Leslie Mitank! You of course have been in the Milwaukee Museum.

The blessed pipes will be value donations.

Thank you.

You may include your address and even correspondence in "our" envelopes. We would be glad if you contact our friends/ correspondents in America. But I am afraid they will be sending "our" correspondence to you and you cannot pay postages to send their letters and especially packages to us (I mean first of all our new addressees). Maybe you print your address on envelopes and enclose his "visiting" card or "curriculum vitae".

Please also correct my mistakes in letters.

He one of the August addressees answers. I didn't believe you have received that letter. You didn't write from August to December 1993. Please if possible list all of your mails. The Post works badly, sometimes usefully.

I am enclosing the Anchorage address of "The Iditarod". He is Eskimo and a member of NAIS. He is an employment worker, his hobby is chess, he like to write letters using his computer. Write to him.

Dr. Bronitsky has answered my letter sent via Lac du Flambeau. He works with Indian organizations and communities throughout North America "to bring the best Indian America has to offer" to Europe and Belarus. Danes close the doors of the gallery, that Belarus. Our economy is much more depressed. However, Dr. Bronitsky advises us to contact the US Embassy. There are not Chipewyan artists and musicians in his list of planned tours to Europe.

A friend of mine, Yuri Glushakov, came to Minsk to shake the President's hands and to give him documents of a "Chernobyl" child. He managed to say his same words in broken English. Dr. Clinton took the envelope and shook the hand of my friend, a Carol anarchist.

I know the (tribal?) newspaper is published in Lac du Flambeau. Also we learned recently that the neighbor Leland Tingo attacks your country, ?? By the way, which newspaper in the enclosed two (Delony + Lac du Flambeau in Denmark) from?

Please write,
Sincerely,

Ales Simakou
Belarusian - American Indian Society

Letter to Alvin Bobidosh (Lac du Flambeau, Wisconsin)
1994-03-14

прадстаўніком у Сан-Францыска, падрыхтоўка да сустрэчы гасця з Віскансіна [Вісконсіна].

Якую менавіта перапіску па БІТ ты хацеў бы весці?

5 ліпеня атрымаў твой спіс літаратуры жлобінскай часткі нашай бібліятэкі. Дзякуй.

Абмяркуем гэта дадаткова.

З найлепшымі пажаданнямі А. Сімакоў”.

Alvin J. Bobidosh
2355 Bobidosh Point Lane
Lac du Flambeau, WI 54538-9763
USA

May 24, 1996

Dear Alvin:

Thank you for your letter of early May. I am glad to hear from you again and I am very glad that you are well. By the way, I would be grateful for any information on the Medical Services in Lac du Flambeau. And additionally, could you find for us in a directory the current address of the Association of American Indian Physicians in (the same) Oklahoma City?

I hope you know about the results of the recent elections/referendum in Belarus. I voted for no one on May 14, but I was happy to add voice/vote to those who protested the use of Pagonia as a National Emblem. Maybe the new "seal" is not too new and not the best choice, but I am glad, though some people at the Committee Belarussians Against Pagonia say they are against the President, therefore against the change of the symbols. I dislike that logic. What to say, you could watch Pagonia on our stamps. It is interesting what American newspapers write about the "new" Belarus and especially about the new state symbols.

Local anarchists (the Federation of Anarchists of Belarus) were detained on May 1 during the meeting at the central square. I (and many others) think that the "Lukashenka" militia was too aggressive; they beat and humiliated even a 17-years-old girl. The "folks" will be forced to pay 100 thousand rubels of penalty for this year's workers solidarity celebration. They are people of another type than the "anarchist" McVeigh. One of them was a member of RAIS in the late 1990s and other is an University lecturer, the outstanding former Secretary of the Gomel branch of the Belarussian Geographical Society. The third one a worker, said in a talk with me that the Oklahoma City "bombists" are not anarchists and generally right-wing terrorists are the worst enemies of the "black and red" people.

Yes, I would like to receive updates on the struggles against the Stop Treaty Abuse and on various important Indian and non-Indian events. We are of course interested in more information about the tragedy in Oklahoma.

Gordon Brantaky is going to bring the five Navajo "Chinle Valley /Women/ Singers" to Tallinn, Estonia to participate in Baltica '95 Festival on July 7-10 and hopefully to visit Minsk or Gomel.

There are "Belarus equipment" firms in Canada and the US. I have the Canadian (Toronto) address only.

I am enclosing a "half" of the Minsk Economic News, the only English language paper in Belarus.

We wish you all the best, Alvin.
Please write as soon as possible.
Sincerely,

Ales Simakou, RAIS

Letter to Alvin Bobidosh (Lac du Flambeau, Wisconsin)
1995-05-24

“БІТ - Макарук С., В. Малешова 25.6.1993 № 62 на л. ад 15.6.1993

Света,

Яшчэ раз прашу прабачэння за затрымку з адказам

Alvin J. Bobidosh
2355 Bobidosh Point Lane
Lac du Flambeau, WI 54538
USA

June 13, 1996

Dear Alvin:

Thank you very much for your three consecutive letters and all the interesting enclosures.

I am glad that the "Hinoquea pizza parlor owner" has been "stopped" by your courts and of course by your Tribe.

Last Sunday we once again didn't elect the Soviets, this time the local (regional (oblast), city and city district) ones. I enclose some "coverage". Ironically, people from poll stations come to houses with their boxes, but we all are really absenteeist.

There is a chapter of Amnesty International in Gomel. You could send this card "made in Russia" to the addressee.

How do you like the "MNH"?

I will write you again soon.

Sincerely,

Ales Simakou, RAIS

Letter to Alvin Bobidosh (Lac du Flambeau, Wisconsin)
1995-06-13

у мінулы раз.

Навін даволі шмат. Твая ідэя запрасіць да нас індзейца патроху пачынае рэалізоўвацца. 16-га званіў з Амерыкі наш сябар, індзеец чыпева, і паведаміў, што ўбачымся ў ліпені. Ён наведзе Менск і Гомель на нашаму запрашэнню. Калі ўсё атрымаецца так, як мы думаем, то гэта добрая нагода запрасіць у Гомель і членаў БІТ з усёй Беларусі. Разумею, што для дзяўчыны гэта будзе не зусім проста, але мы былі б рады ўбачыць і цябе. Думаю, спыніцца ты магла б у нашай былой старшыні.

Дарэчы, ты напісала "індэйцы". Адкуль узялася гэта форма? Цікава таксама, як правільна: Малешова ці Малешава і ці трэба ставіць кропку пасля "В" (Вялікае Малешова ці Вяліка-Малешава. [...]

З павагай А. Сімакоў”.

July 25, 1996

Dear Alvin:

Waiting for your next letter, I would like to send you a "half" of MSH. Please write and send to the addressee marked on page 3. The Friendship Centre in Sault Ste. Marie, Ontario is attended basically by the Canadian Ojibwe. You may write several greeting words.

One of the Russian newspapers (still widely read in Belarus) reported recently that the Indian gambling business should be taxed in the future. On radio, minority privileges in the US are said soon to be minimized. Our president Lukashenko, a great fighter against corruption, also fights any privileges for the population (he slashes, MSH writes). The newspaper Inventiya says President Clinton is going to decide with his clemency to Peltier. And the BBC Radio broadcasts the case of a Mesquero Apache referendum on radioactive waste. Have you any media coverage of these issues?

Belarussian publishing houses have put out a lot of books on World War II for last five decades. You of course know that Belarus is one of the most "guerrilla" countries due to the huge guerrilla movement here during the Great Patriotic War of 1941-45. Do you have any "Soviet" books in your personal military library?

I hope to hear from you soon.
Sincerely,

Ales Simakou, RAIS

Letter to Alvin Bobidosh (Lac du Flambeau, Wisconsin)
1995-07-25

Mr. Alvin J. Bobidosh
2355 Bobidosh Point Lane
Lac du Flambeau, WI 54538
USA

April 29, 1996

Dear Alvin:

Thank you very much for your (rather long-awaited) letter. You don't note the dates, but that was a "New Year" one. Thank you for the enclosures!

We wish you all the best all the year too!

I congratulate you on the occasion of your new job. Our member from California sent us a pack from the Jackson Indian Casino recently.

What do you think of the AIM? Are there well-known (nationally) activists in your area?

Could you "introduce" us to the BIA, the Indian Senator and some other VIPs? I am enclosing a new set of letters (copies) and I hope you will send them.

Thanks!
Your friend in Belarus,

Ales Simakou
RAIS

Letter to Alvin Bobidosh (Lac du Flambeau, Wisconsin)
1996-04-29

З ліста Алегу Жылінскаму 21.04.1993 №50: "Прыезд чыпева з Вісконсіна, калі ён адбудзецца ў поўнай адпаведнасці з планами нашага сябра, - важная падзея, аб падрыхтоўцы да якой мы будзем цябе паведамляць" ("Прыезд чыпева из Висконсина, если он состоится в полном соответствии с планами нашего друга, - важное событие,

о подготовке к которому мы будем тебя извещать").

3 ліста Генадзю Здаравенку (Орша), 1.07.1993 № 65: "У гэтым месяцы чакаем у госці (Менск і Гомель) індзейца чыпева з Вісконсіна" ("В этом месяце ожидаем в гости (Минск и Гомель) индейца чиппева из Висконсина").

Літ.:

12041 Thompson T. G., Governor, State of Wisconsin. Applications available for Wisconsin high school students to visit the Soviet Union this summer // Ho-Chunk Wo-Lduk (Tomah, WI). 1988. Apr. 1. P. 4.

8479 Hauptman L. M., McLester L. G. Chief Daniel Bread and the Oneida Nation of Indians of Wisconsin. Norman, OK, 2002.

НЕСІН Уладзімір (4) - яго жонка, напалову індыйка, былая медсястра ў Брытанскай Калумбіі, суправаджала яго і ў сярэдняй Азіі

Аўтары матэрыялу пра іх, падрыхтаванага ў Кыргызстане, - Аліна і Максім Кліменкі.

"Уладзімір Пятровіч раскажаў, што зараз завяршаецца іх 9-месячнае падарожжа. Летась яны ўпершыню паспрабавалі іншы спосаб падарожжаў - на машыне, бо ў Веранікі баляць ногі. Яны прыехалі на машыне з Беларусі праз Сібір у Кыргызстан летась у кастрычніку. Тады Вераніка ўпершыню ўбачыла Ісык-Куль. Ёй спадабаліся горы, юрты, коні, кавуны, мёд, курыцы, кумыс, ветлівыя людзі. Пакінуўшы аўтамабіль, яны пешшу 5 месяцаў падарожнічалі па Саудаўскай Аравіі, Арабскіх Эміратах, Амане. Цяпер зноў вярнуліся ў Кыргызстан і спыніліся ў сям'і В. Яшына і Н. Аслапоўскай у сяле Сасноўка Жайылскага раёна. З гэтай сям'ёй падарожнікі пазнаёміліся ў 2010 годзе, калі ішлі ў Таджыкістан па дарозе Бішкек-Ош. З таго часу яны сябруюць і тут спыняюцца. Далей плануюць ехаць у Беларусь, дзе прабудуць 3 месяцы".

З СЯРЭДНЕАЗІЯЦКАГА ІНТЭРВ'Ю МУЖА "УНУЧКІ ІНДЗЕЙСКАГА ПРАВАДЫРА"

- Калі Вы адчулі цягу да падарожжаў?

- У мяне заўсёды была жарсць да падарожжаў. Пражываючы ў Казахстане, наведваў усе савецкія сярэднеазіяцкія рэспублікі - Кыргызстан, Узбекістан, Таджыкістан. Тады ў Кыргызстане я быў першы раз. Мы ішлі па гарах ад Алматы і спусціліся да Ісык-Куля. Жывучы ў Ніжневартаўску, я абышоў іншыя саюзныя рэспублікі. А потым вырашыў пашырыць геаграфію сваіх вандровак, пачаўшы вандраваць пешшу.

Уладзімір Несін распавёў, што пазнаёміўся са сваёй цяперашняй жонкай Веранікай у Канадзе - па дарозе на Аляску. Яна прыняла лад жыцця свайго мужа і ўсюды ідзе за ім ужо 21 год. Размаўляюць яны на англійскай мове. У іх на дваіх 8 дарослых дзяцей ад папярэдніх шлюбаў: 4 - у Веранікі, 4 - ва Уладзіміра. Дзеці падтрым-

Joanna Meyer
Snowbird Publishing Co.

Dear Ms. Meyer:

One of our members, a nurse, is interested to contact the (or an) American Indian Nurses Association. Is there this or similar organization at present. Thanks.

Sincerely,

Ales Simakou
Belarusian - American Indian Society
P.O. Box 114
Gomel 246049
Belarus

January 3, 1995

Joanna Meyer Snowbird Publishing Co. (Tellico Plains, Tennessee) 1995-01-03

ліваюць і разумеюць захапленне сваіх бацькоў, хаця знаходзяцца ад іх далёка.

- Колькі краін Вы прайшлі пешшу?

- Больш за 150 краін. Я перастаў лічыць краіны і кіламетры, калі прайшоў адлегласць, роўную чатыром экватарам - 160 тысяч кіламетраў. Мы з Веранікай не ўсюды ходзім пешшу: там, дзе няма людзей ці няма на што глядзець - перасоўваемся аўтаспынам. У асноўным з-за візы, каб паспець прайсці краіну да яе заканчэння. Таксама я дабіраюся гідрастопам, гэта значыць на спадарожных караблях.

- Чаму Вы ўсюды ходзіце басанож?

- Мне так зручна. Я заўсёды любіў хадзіць басанож. Мне падабаецца адчуванне сувязі з зямлёй.

- Як да Вас ставяцца людзі ў розных краінах, бачачы чалавека, які падарожнічае басанож?

- У розных краінах - па-рознаму. Але ў асноўным са здзіўленнем. Мне прапаноўвалі абутак разоў сто: мусіць, думалі, што страціў ці не магу сабе дазволіць яго

The Native Press
Box 1919
Yellowknife, N.W.T.
X1A 2P4

December 27, 1992

Dear Friends:

We sent you our first letter in June 1990. We need to know if you have received it and are still interested to publish our address and to establish correspondence with your people.

We were grieved to hear about the closing doors of some Indian newspapers. We hope your Native Press and the Native Press of North America will survive.

With best wishes,

Ales Simakou
Executive Secretary
Byelorussian - American Indian Society
P.O. Box 114
Gomel 246049
Belarus

Letter to newspaper Native Press (Yellowknife, NWT, Canada) 1992-12-27

Envelope from Christopher Reid (Sault Ste. Marie, Ontario) 1989-08-16 (Ontario Metis and Aboriginal Association)

купіць. Вераніка жартуе, што калі б я браў увесь абутак, які мне прапаноўвалі, то мог бы ўжо адкрыць абутковы сэканд-хэнд. Калі нельга было адмовіцца, а гэта было 3-4 разы, браў абутак, але потым каму-небудзь яго аддаваў.

- Як Вам удаецца абыходзіцца мінімумам? [Как Вам удается обходиться минимумом?]

- Усе дзівяцца двум рэчам: таму, што я заўсёды

хаджу басанож, і таму, што жыў і падарожнічаю на сваю пенсію ў 200 долараў.

Калі я быў адзін, то жыў на 1 доллар у дзень. Калі сустрэў Вераніку, і яна таксама стала атрымліваць пенсію, - на 3 доллары на кожнага з нас. Гэта наш ліміт. Мы да гэтага абвыклі. Для нас гэта няцяжка, мы ў гасцініцах не спыняемся - расчышчаем месца дыяметрам 10 метраў, прыбіраем смецце, начуем у намёце блізка да вады, рыхтуем у кацялку. Пасля сябе абавязкова прыбіраем смецце. Адзін з маіх прынцыпаў - каб пасля нас было лепш, чым да нас. На 1 доллар я заўсёды магу купіць кілаграм рысу, якога мне хопіць на 2 дні, і на астатнія - алей, гародніну, цукар. Усё неабходнае ў мяне ўжо ёсць.

Рыхтуем простую ежу: цыбулку з морквай смажым, дадаём рыс, заліваем вадой 1 да 2-х і варым. Атрымліваецца нешта кшталту плову.

Усе дзівяцца, як нам не надакучае кожны дзень есці адно і тое ж. Калі галодныя і ідзём цэлы дзень - усё смачна. Таксама людзі нас часта запрашаюць да сябе, даюць прытулак і ежу. У Арабскіх Эміратах ці мусульманскіх краінах, дзе ў культуры закладзена гасціннасць, нас запрашаюць у госці ў тыдзень 2-3 разы, у Еўропе - раз у месяц.

- Якія Вашы далейшыя планы?

- Хочам пабываць у Грэнландыі і Ісландыі, але там трэба "злавіць надвор'е" - лета кароткае, вятры моцныя. А таксама пабываць у "лёгкіх краінах" Еўропы - напрыклад, у Італіі. Я заўсёды думаў "лёгкія краіны" Еўропы пакінуць на потым, бо там лёгка хадзіць, заўсёды можна атрымаць дапамогу. Вераніка хоча пабываць на Алясцы.

Літ.:

4468 Клосов С. Кроссворд / сост. С. Клосов, г. Витебск // Народная воля. 1998. 24 окт. С. 3. (По горизонтали: 139. Мягкая обувь из кожи у индейцев Северной Америки.)

УСЦІНОВІЧ ФЕРНАНДЭС Ірына (Irina Ustinovich Fernandez, Ирина Устинович Фернандес) - мянчанка была сярод пяці асоб, якім 27.06.2026 г. Нацыянальная служба міграцыі Перу ўручыла Тытул перуанскага грамадзянства - іншаземцаў, якія пастаянна (не менш за два гады) жывуць у рэгіёне Куска. Іншыя "новыя перуанцы" на цырымоніі ў Куска - з Балівіі, Венесуэлы, Кубы і Турцыі. Яны атрымалі грамадзянства па падставе шлюбу - гэты механізм разлічаны на іншаземцаў, якія больш за два гады знаходзяцца ў шлюбе з грамадзянінам Перу і вырашылі пасяліцца ў краіне. "Падчас цырымоніі яны прынеслі прысягу на вернасць краіне, павагу да Канстытуцыі Перу і нацыянальных сімвалаў".

Ірына скончыла БДЭУ. З сярэдзіны 2010-х гг. у фэйсбуку Ірыны "ўсё часцей з'яўляюцца краявіды Перу".

Жарт сяброўкі Ірыны ў каментарыях "Ты ўжо стала падобная да перуанкі!" можна пракаментавать так, што яна і без таго крыху падобная на лацінаамерыканскую метыску. "І чаму мне не вераць, што я з Беларусі".

Envelope from Lubicon Lake Indian Nation (Edmonton, Alberta) 1992-10-13

Ірына Усціновіч Фернандэс на цырымоніі атрымання перуанскага грамадзянства ў Куска (Перу) 27.06.2026 Irina Ustinovich Fernandez en la ceremonia de obtencion de la ciudadania peruana en Cusco (Peru)

У інтэрнэце звяртае на сябе ўвагу малады перспектыўны валеібаліст Даніэль Фернандэс Усціновіч (Daniel Fernandez Ustinovich) з каманды "Сан-Себастыян" (Куска). Да яго імя і прозвішча часам дадаюць слова (мянушку) "Руса" (Ruso).

Літ.:

5519 Куска // Беларуская энцыклапедыя: у 18 т. Т. 9. Мн., 1999. С. 57.

5284 Вызванный ливня-ми гигантский оползень в

Envelope from newspaper Golas radzimy (Voice of the Motherland, "Голас Радзімы", рэдакцыя газеты) 1991-03-21

рай-оне города Куско недалеко от развалин памятника древней культуры инков Мачо Пикчо [ТАК, правильно Мачу-Пикчу] [...] (Перу) // Знамя юности. 1998. 3 марта.

4895 Теленеделя (Пят., 4 февр.) // Советская Белоруссия. 2000. 29. янв. С. 9, 10. ("Приключения на берегах Онтарио"; "Мировые сокровища культуры", "Куско - город инков [...]").

ЧАЧОТ Генрых (Henryk

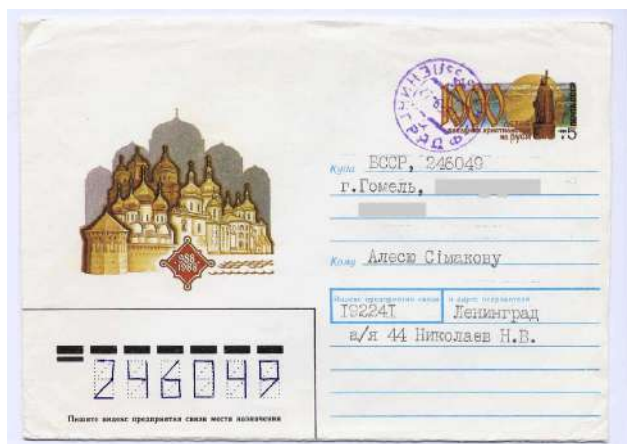
Ottom Czczott) - рускі, савецкі і польскі вучоны (найбольш у галіне ўзбагачэння карысных выкапняў, арганізатар горна-абагачальнай прамысловасці ў СССР); нарадзіўся ў Пецяярбургу ў сям'і вядучага расійскага ўрача-псіхіятра (з Магілёўскай губерні, "мястэчка Прунст", Мсціслаўскі павет, або з блізкага

памежжа, па той бок сучаснай беларуска-расійскай мяжы).

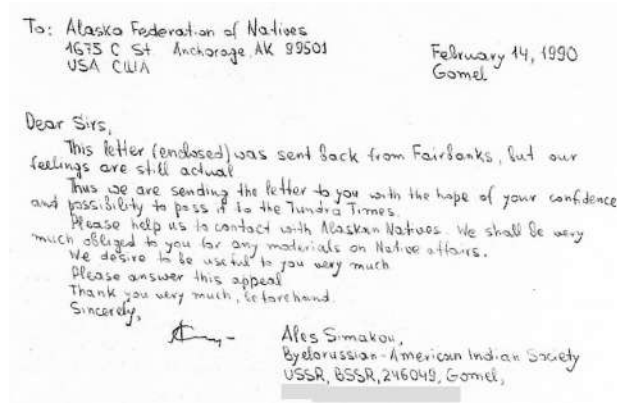
У 1914 г. падарожнічаў па ЗША і Канадзе разам з жонкай батанікам Ганнай (Hanna Czczott; абодва яны пасля рэвалюцыі ўжо мелі адносіны да польскай навукі, прычым Ганна таксама мела карані на Крэсах, але ўкраінскіх: яна батанік, ураджэнка Пецяярбурга, але бацькі з Валыні, бацькі - Грацыян Перацятковіч і Леаніда з Вільні-шэўскіх, штучны інтэлект лічыць

апошняе прозвішча "рэдкае беларускае", носьбіты апошняга прозвішча сапраўды фіксуюцца і ў Беларусі, асабліва на Гарадзеншчыне). М. Нікалаеў паведаміў у кнізе пра беларускі Пецяярбург (2009): "Наведаў руднікі Пенсільваніі, Мантаны, Каліфорніі і Аляскі, старыя гарняцкія пасёлкі Кландайк ў Канадзе" (больш правільны націск - Клондайк (The Klondike, рэгіён у Yukon Territory), але правільная версія гучыць менш гарманічна). У архіве захоўваецца яго "Дзённікі падарожжа па Паўночнай Амерыцы" ("Дневники путешествия по Северной Америке" або "Dzienniki podrozy po Ameryce Polnocnej"?).

С. Маркаў у свой славуты "Летапіс Аляскі" ўнёс толькі

Envelope from Nikolai Nikolaev (Николай Николаев, Мікалай Нікалаеў, Санкт-Пецярбург) 1988-06-27

Letter to Alaska Federation of Natives (Anchorage, Alaska) 1990-02-14

Ганну, без Генрыха: "Руская падарожніца Г. Г. Чачот у 1914 годзе збірала ўзоры раслін на берагах Юкана і ў наваколлях Нома".

Літ.:

4879 Lieutenant Zagoskin's travels in Russian America, 1842-1844: the first ethnographic and geographic Investigations in the Yukon and Kuskokwim valleys of Alaska / ed. by N. H. Michael. Toronto, 1967.

Алесь Сімакоў,

даследчык беларуска-індзейскіх сувязей.

Ales Simakou (e-mail: davyde020@gmail.com),
researcher of Belarusian-Indian (American Indian,
Native American, Amerindian, First Nations)
connections.

Індзейцы, індзейцы, Indianie, Indians, indigenous peoples, indigenas, indios de America y Bielorrusia, Belarus; Алесь Сімаков. Белорусы встречаются с индейцами. [Вып. 175].

Птушкай 2027 года стала шчурка-пчалаедка

Скончыліся выбары Птушкі 2027 года, арганізаваныя НПЦ НАН Беларусі па біярэсурсах, інфармацыйным рэсурсам "Смартпрэс" і кампаніяй "Дзікая прырода", паведамляе тэлеграм-канал "Дзікая прырода побач".

Шчурка-пчалаедка. Фота Віктара Выскваркі

Удзельнікі маглі прагаласаваць на пяці анлайн-пляцоўках да 23 жніўня ўключна за адну з чатырох птушак-кандыдатаў. Вынікі ўсіх пляцовак па кожным відзе складваліся.

Усяго сабрана 4172 галасы. І вось вынікі:

- 1 месца: шчурка-пчалаедка - 2165 галасоў.
- 2 месца: качка-чырка - 946 галасоў.
- 3 месца: чайка-рыбачка - 533 галасы.
- 4 месца: вялікі баклан - 528 галасоў.

Такім чынам, з вялікім адрывам у сёлетнім галасаванні перамагла шчурка-пчалаедка. Яна замяніць Птушку 2026 года - чорнага бусла. Шчурка заняла першае месца на кожнай пляцоўцы галасавання.

Шчурка-пчалаедка - чырванакітная пералётная птушка. Гняздуюцца ў норах, сустрэкаецца па ўсёй Беларусі, але часцей на поўдні. Колькасць паступова расце праз пацяпленне клімату. Галоўная праблема - разбурэнне гнёздаў у кар'ерах, таму важна своечасова выяўляць такія месцы і браць іх пад ахову.

Наступны год пройдзе пад крылом гэтай прыгожай птушкі - наперадзе асветніцкія і прыродаахоўныя акцыі.

Людзі не засталіся аб'якавымі і да іншых кандыдатаў. Другое месца заняла качка-чырка - маленькая пералётная качка, колькасць якой імкліва зніжаецца, а качараў дагэтуль легальна адстрэльваюць вясной. Нават нелюбімы многімі баклан атрымаў сотні галасоў падтрымкі, бо птушка не вінаватая, што прырода зрабіла яе выдатным рыбалавам. Але яшчэ нідзе бакланы не знішчылі ўсю рыбу, як гэта часам робіць чалавек.

Паводле СМІ.

Цэнтр Бярозаўкі ўпрыгожыў незвычайны кветнік са шклянымі кветкамі

У самым сэрцы Бярозаўкі Лідскага раёна з'явіўся незвычайны кветнік з яркімі шклянымі кветкамі. Аўтарамі арт-аб'екта выступілі мастакі і майстры ААТ "Шклозавод "Нёман".

Новая ўсталёўка адразу ж прыцягнула да сябе ўвагу гараджан, і майстры шклозавода спадзяюцца, што яна стане новым цэнтрам прыцягнення не толькі мясцовых жыхароў, але і гасцей горада.

ТК "Культура Лідчыны".

Рэдактар Станіслаў Вацлававіч Суднік

Адрас рэдакцыі:

231282, г. Ліда, вул. Лётная, 7а.

Адрас для паштовых адпраўленняў:

231282, г. Ліда-2, п/с 7.

E-mail: sudnik@list.ru, sejlawicz@gmail.com

Газета падпісана да друку 24.08.2026 г.

Фармат А-4.

Аб'ём 3,75 друкаванага аркуша.

*Аўтары цалкам адказныя
за падбор і дакладнасць
прыведзенай інфармацыі.
Рэдакцыя рукапісы не
вяртае.*

Газета размяшчаецца на сайтах: <http://nslowa.by/>; <http://pawet.net/>; <http://belkiosk.by/>

Дазваляецца самастойная раздрукоўка на паперу.